АВАНГАРД

ФОТО-ІЛЮСТРОВАНИЙ

ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДІ

РІК XVII Ч.: 2 (70)

АВАНҐАРД VANGUARD

журнал для молоді.
Офіційний пресовий орган
Центральної Управи
Спілки Української Молоді.
Виходить що три місяці.

Official Press Organ of
the Central Committee,
the Ukrainian Youth Association
(in exile).
quarterly

Редакційна Колегія: мгр. ГАНОВСЬКИЙ Є., ДЕРЕМЕНДА Я., мгр. КОВАЛЬ О., КІС Т., КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ І. (головний редактор), д-р КУШНІР М., ЛЕНИК В., мгр. МИКУЛА В., інж. ОЛЕСЬКІВ В., мгр. ОЩИПКО Г., д-р СТЕБЕЛЬСЬКИЙ Б.

Редакційне листування і матеріяли надсилати на адресу:
»Авангард«, 49, Linden Gardens, Notting Hill Gate, London, W.2., England
Адреса Адміністрації: "Avantgarde", 72 Bld Charlemagne, Bruxelles IV., Belgique

АДРЕСИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ І КРАЄВИХ УПРАВ СПІЛКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ та представників »Авангарду«:

Union de la Jeunesse Ukrainienne
(Центр. і Краєва Управи)
72, Bld. Charlemagne,
Bruxelles IV., Belgique.

Ukrainian American Youth Association, Inc.,
P.O. Box 211, Cooper Station,
New York 3, N.Y.
U.S.A.

Ukrainian Youth Association,
140 Bathurst Street,
Toronto, Ont.,
Canada.

Ukrainian Youth Association,
49 Linden Gardens,
Notting Hill Gate,
London, W.2., Gr. Britain.

Mr. W. Maykowsky,
51 Northcott Rd.,
Lalor Park, N.S.W.
Australia.

"Prosvita" (SUM)
c. Soler 5039
Buenos Aires, Argentina

Ukrainischer Jugendverein,
Zeppelin Str. 67,
München 8,
Germany

Union de la Jeunesse Ukrainienne
26, rue de Montholon
Paris 9e, France.

Sr. Jose Pawlyschyn,
Catia Alta Vista,
Calle Transversal 2A N-11B
Caracas, Venezuela.

Sr. Bohdan Bilynskyj (SUM)
Rua Piaui, 205 — Ap. 3,
Sao Paulo, Brazil

Sr. Iv. Lytvynovycz
Casilla de Correo 70
Encarnacion, Paraguay.

Один із Осередків СУМ в дефіляді молоді під час маніфестації-зустрічі українців із ЗДА і Канади на площі Канадійської Національної Виставки в Торонті.

(Фото. Вівчарук)

АВАНҐАРД

ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДІ

(Наука, знання, література, суспільно-політична думка)

ІЗ ЗМІСТУ

Стор.

Леся Українка: До товаришів . . . 3
Михайло Кушнір: До завдань СУМ-у . . 4
І. К.: Готуймося до великих роковин! . 10
Г. О.: Крайовий З'їзд у Бельгії 14
Вишкільно-виховна зустріч юнацтва . . 15
К.: Підсумки праці . 17
(н. й.): »Сумівець« . 19
Є. Г.: СУМ і виставка в Гартфорді . . . 21
Софія Наумович: Леся Українка . . . 23
О. Коваль: Євген Коновалець на тлі боротьби за державність 31
М. Скала-Старицький: Гулак-Артемовський і »Запорожець за Дунаєм« 36
Леся Українка: Надія 41
Павло Савчук: Геній Шевченка . . . 42
Василь Дубина: Ми діти козацького роду . . 47
Ольга Мак: За гріхи батьків 48
Ж. Процишин: Весна 58
Б. Лісовецький: На верховині Ай-Петрі; Ніч у Параґваї . . 62
Г. О.: Поступ у мирному застосуванні атомної енергії на заході в 1962 63

Рік XVII **Ч.:1 (69)**

1963

UKRAINIAN CULTURAL CENTER
26601 [illegible] ROAD
WARREN, MI. 48091

Леся УКРАЇНКА († 1913—1963)

До товаришів

О, не забуду я тих днів на чужині,
Чужої й рідної для мене хати,
Де часто так приходилось мені
Пекучу, гірку правду вислухати.

Уперше там мені суворії питання
Перед очима стали без прикрас;
Ті люди, що весь вік несли тяжке завдання,
Казали: »Годі нам, тепер черга на вас,

На вас, робітники незнані молодії . . .
Та тільки хто ви, де? Подайте голос нам!
Невже ті голоси несміливі, слабкії,
Квиління немовлят — належать справді вам?

Невже на всі великії події,
На все у вас одна відповідь є —
Мовчання, сльози та дитячі мрії?
Більш ні на що вам сили не стає?

Невже се так? . .« Я мовчки все приймала;
Чим мала я розбить докори ці?
Мов на позорищі покинута я стала,
І краска сорому горіла на лиці . . .

Що ж, браття, мовчите? Чи втішені собою,
Що вже й докори сі вас не проймуть?
Чи так задавлені неволею, журбою?
Чи, може, маєте яку яснішу путь?

Подаймо їм великую розвагу,
Скажім і докажім, що ми бойці самі;
А ні, то треба мать хоч ту сумну одвагу —
Сказать старим боїцям: не ждіть, не прийдем ми!

1895 р.

ДО ЗАВДАНЬ СУМ-у (II)

Д-р Михайло КУШНІР
Голова Виховної Ради ЦУ СУМ-у

(З доповіді, прочитаній на одному із З'їздів СУМ в Америці)

Основним змістом, стрижнем нашої політичної і громадської дії є змагання до незалежної української держави. Це змагання є одинокою рацією і оправданням нашого перебування на еміґрації. З цього теж виникає наше намагання сповнити серця і душі нашої молоді візією християнської і національної України та прагнення положити цю візію в основу їх життя. Тому виховання до держави, державницька освіта і виховання мусять зайняти центральне місце в нашій виховній дії.

Піднімаючи її, ми ставимо собі завдання засвоїти нашій молоді переконання, що держава не з'являється нагло з нічого, що це є справа повільного внутрішнього росту, який мусить охопити широкі кола нації. І щоб була держава, мусить бути теж народ, нація. А нація не існує попросту, тільки вона мусить ставатися, може завжди наново, з нутра, з внутрішнього наростання, зі зростання. Що навіть тут, відірвані від рідного ґрунту — ми можемо, ми повинні, ми мусимо почати будувати українську державу в нас! Що держава в нас — це тверда, це правдива основа цієї майбутньої української незалежної соборної держави. Що держава в нас — це тривалий фундамент, це запорука росту й величі майбутньої зовнішньої держави. Що держава не є виключно вислідною конюнктури чи інтересів чужих сил, але передусім вислідом власної праці. Що держава має глибокий змисл, глибше значення, розуміння якого ми вже затратили. Що держава є, в своїй дійсній істоті, завданням, яке перед нами поставив Бог. І коли це завдання є виконане — тоді держава стає найви-

щим твором людської сили.

Підходячи до державницького виховання нашої молоді, — ми кладемо особливий наголос на присвоєння їй політичної постави.

Щоб мати правильне відношення до держави й народу, треба вміти правильно бачити, мати правильний осуд і підхід. Треба мати політичну поставу, яку вивчаємо не з книжок і курсів. Вона поволі витворюється.

Коли студент закінчив медичні студії з добрим успіхом — він ще не є лікарем. Він стає ним щойно тоді, коли він здобуде практичне пізнання здорової і хворої людини, її тіла й її душі. Але пізнання не тільки розумом, бо тоді ці, що склали найкраще іспити, були б найліпшими лікарями. Тільки тоді, коли він має живий контакт із хворою людиною, що стоїть перед ним! Коли він має око, що почерез хворобливі явища досягає коріння; що бачить, як тіло від душі і душа від тіла хворіють. Коли він має чутливе ухо на те, про що говорять одверто, і на те, що десь там на споді бринить, і на те, що затаєне стоїть ще за цим. Лікарем є щойно той, хто має вичуваючу руку, вміє певно схопити, сильно й ніжно водночас. Хто має в своєму серці сповнену надії бадьорість, лікуючу, визволюючу силу. Тоді він є дійсним лікарем. Тоді він має »лікарську освіту«. Це саме стосується й до національно свідомого, по-державницьки думаючого й діючого громадянина, до витворення якого саме й змагає наше державницьке виховання. Саме тільки знання не вистачає, щоби зробити кого-небудь по-державницьки думаючою і діючою людиною. Розуміється, знання є конечне; хто без основних відомостей експериментує на державі, той є безвідповідальним. Але в дійсності стає мужем держави щойно той, хто здобуває відповідну поставу, хто бачить, що саме є »держава«, хто вичуває, що є для держави корисне, а що шкідливе; хто має творчу, будуючу, захищаючу державну силу, хто має політичну поставу.

Політика означає, що народ діє. Що він діє зі становища своєї історії, що він обстоює свою істоту в цілому світі. Так отже політична постава означає, що ми втримуємо історичну позицію. Що ми витримуємо ситуацію, в яку поставила нас історія. Розуміється, ми можемо виминути її, ми можемо від неї заховатися і поринути в особисте, в ідилічне. Можна відійти від цього, що є, з його утиском, гостротою і поганню. Політична постава означає, що ми це бачимо і на себе беремо. Беремо на себе наслідки цього, що сталося,

співвідповідальність за це, що народ зробив. Що несемо спільне терпіння і спільну долю. В усьому цьому є політична постава, або її немає. І залежно від цього, чи ми її тут забули, чи ми її собі тут засвоїли, чи ні, вона виявиться опісля, або її не буде в кущі, в організації, на зборах, у громадській роботі. Бо хто має політичну поставу — в ньому діє народ і держава. А держава в нас — вона зароджена вже в нашому відношенні до друзів, до батьків, до рідних, до товаришів у школі, в Спілці Української Молоді, в підприємстві... Тут це вирішується. Бо держава не постає щойно в парляменті, міністерстві й установі, тільки вже в школі, в родині, в дискусійному гуртку, в підприємстві. Хто її тут не будує — я побоююся, що він і там не буде цього робити.

Приступаючи до організації державницької дії в рамах СУМ, шукаючи за правильними методами і формами праці в цій ділянці — мусимо пам'ятати, що маса громадян ніколи не спостерігає держави, її істоти і завдань очима науки. Наука роздумує про державу, але, на жаль, вона замало роздумує про її духову істоту, а головно про державний апарат і поставлені йому зовнішні завдання. Наука перетворює державу в абстрактні поняття і закони. А що ті поняття абстрактні, відірвані від дійсності, то й вчені не беруть до уваги багато того, що скриває в собі дійсне, свіже життя держави, як народньої особовости, як життєвої спільноти людей із серцем і зі змислами. Натомість громадянин, що почуває себе членом держави, бачить державу конкретно, змислово, тілесно, з тілом і кров'ю, як життєву конечність усіх громадян, як витвір тієї конечности. Так бачать її також поет і мистець. І тільки так повинен дивитися на неї народній освітній робітник, а в нашому випадку — виховник. Так до неї він повинен наближатися, якщо він хоче виховати юнака для держави, себто, якщо він хоче повести його до душевного пережиття держави, щоб він здобув духове, внутрішнє відношення до держави, як одного з найбільших культурних скарбів.

Тільки гаряча любов до спільноти долі, до свого кров'ю і духом рідного народу, може перетворити відірвану одиницю, мешканця, — в правдивого, живого громадянина. В громадянина, для якого спільнота життя і любови всіх громадян є царством душі, життєвим колом, що виростає органічно та з природної необхідности, виростає з духу і серця громадян, як дальше і вище життя, як їх спільнотне життя, якому вони добровільно жертвуються, і

в якому вони прагнуть віднайти себе збагаченими.

Таку любов і такі ідеї може збудувати, плекати й розгортати в громаді тільки народня освіта, тільки освітньо-виховна праця в стислому значенні. Бо тільки вона виходить від переживання і веде до переживання, до глибшого духового зворушення. Переживання — це її одинокий засіб.

Український народ впродовж століть у переживанні та у спільному пізнаванні пережиття живої української народности плекав і з покоління в покоління передавав своє могутнє державницьке і національне життя, як святу, Богом дану спадщину, як святий вогонь. Для нього, для народу, що не знав ні письма, ні наукової мудрости, і для його невчених провідників — державна, народня і життєва спільнота втілювалася в його національних богах, в його великих і малих героях, зроджених із власної крови; вони жили в постатях поезії, у співі і в пісні, в думах і казках. Міт висловлював святе, релігійне, в яке глибокими корінняими вростала також державна, національна, народня цілість. Народ бачив спільноту свого цілого життя втілену в мові, в народніх звичаях і обичаях, в ноші та хатньому устаткуванні, в зброї, в мистецтві.

Ця національно-загальногромадянська народність є пережерта, роз'їджена раціоналізмом, що намагається все схопити і передати поняттями і знанням. Народність тільки у спостеріганні, в передчуттях, в думах і почуваннях наївного народу може з пуп'янка розцвісти знову в царство душі; з пуп'янка, якого не можна роздирати, а який треба довести до того, щоб він розкрився в формі народности. Подібно і ми мусимо зіпсоване і втрачене добро громадського духа та спільного життя знову пробудити цим самим шляхом, яким воно колись постало і з природної потреби розвивалось довго перед всіма міркуваннями про державу, її завдання і доцільність. Саме шляхом переживання і пізнання пережиття цих образових втілень, про які я вже згадав. Не тільки, щоб пробудити ідею держави, як життєвого кола кожного громадянина, але також, щоб спонукати волю до самовизначення в любові до народу і краю, до життєвої спільноти громади, нації, держави. Такий рід державницької освіти і виховання, виховання до держави, йде цими самими шляхами, на яких родина, цей праобраз усіх життєвих спільнот, розвивається духово у співпереживанні дитиною ідей родини, в обличчі переживань батька, матері, братів і сестер. Він іде шляхом радости, що

випливає зі співтворення в родині. Він іде шляхом творчої, саможертовної любови, яка утотожнюється з тим, що її збагачує.

Отже державницька освіта і виховання, як шлях, стан і остаточна мета, є для нас внутрішнім пережиттям зродженої з нами спільноти долі всіх у державній спільноті. Є пережиттям, афірмацією й охочим, радісним громадським діянням, прагненням усіх солідарних життєвих сил і життєвої волі до державної спільноти.

В нашій державницькій освіті і вихованні мусимо, отже, занехати перецінювати знання і посередництво знання, яке висушило і зробило безплідною нашу шкільну освіту, а також, частинно, релігійну освіту. Передумовою праці виховника є власне пізнання пережиття, бо пережиття і засвоєння пережиття є найуспішнішою формою і засобом освіти. А наше власне пізнання пережиття пробуджується щойно при оглядданні втілень нашого суспільного життя в усіх галузях пластичного мистецтва, особливо в рідних пам'ятниках і національних музеях; у звичаях і обрядах; у постатях історії народу; в народній поезії в'язаною і нев'язаною мовою, в народній пісні і музиці.

Хто пережив у глибині душі духову кризу українського народу, а все ж таки вірить у його велике призначення, — той відчує себе приневоленим дошукуватися національного життя свого народу в глибших коренях, ніж розумові і розсудливі міркування, що займаються потребами будня. Такому релігійному переживанню велике мистецтво буде мусіти визначити і слово, і тон. Але, незалежно від того, пориваюча братня любов, що живе з любови Бога, буде мусіти одушевити й піднести наше суспільне життя.

Я зупинився довше над проблемою державницької освіти і виховання, але це не одинока ділянка нашого освітньо-виховного діла.

Основою цілої освітньої будівлі, цементом, що лучить усі ділянки є, безсумнівно, — книжка. А побіч книжки — часопис, доповіді, лекції, курси — є не менш важними формами праці. Зрізничковані зацікавлення членів СУМ мусять бути схоплені в окремі спільноти праці (самодіяльні гуртки), які зроджений інтерес до даної проблеми поглиблюють та зв'язують із безперервним ланцюгом людського знання. Це завдання самоосвіти, самоосвітніх і самодіяльних гуртків.

Організовані гри, організовані товариські забави, товариські сходини, відпочинкові і вишкільні табори, екскурсії, національні свята, роковини, святочні сходини — підготовляють і виховують до гуртової праці,

до підчування спільноти, ведуть, на основі спільного переживання, спільно пережитої емоції, до перетоплення сипкої громади в злучений спільними вузлами, спільними прагненнями гурт.

Прегарні виховні можливості дає сумівський аматорський театр. Зв'язаний спільно пережитими естетичними враженнями гурт — легко вести до розуміння потреби служби вищому ідеалові. Обставина, що сумівець, член гуртка, мусить беззастережно підпорядковуватися ролі режисера, що він мусить уміти перечеркати себе, щоб давати автором задуману постать — створює другу групу виховних можливостей, які допомагають виховати сумівця до послуху, дисципліни та самовідрече́ного перечеркання себе для добра загалу. Далі аматорський театральний гурток дає нагоду для творчого висказу сумівця, для заспокоєння його творчої туги, для доповнення його життя в ділі мистецьких уподобань, для пробудження нових потреб і надання повнішого виразу поширеному внутрішньому змислові.

Преважним чинником в організації спільнотного зв'язку. ключем до внутрішньої істоти, засобом до формуючих емоцій — є музика і спів.

І, врешті, дуже важна ділянка виховного діла — виховання при допомозі тіла — фізкультурна праця — шлях і засіб до формування характерів і вольової людини.

Організуючи всі ці ділянки освітньої праці — сумівські освітні робітники повинні мати на оці два основні типи праці, а саме: 1) екстенсивну освітню працю, працю пропаґандивного характеру, на потребу і міру широких мас і 2) інтенсивну освітню працю, поглиблену і призначену для невеликого гурта людей.

ЖЕРТВУЙТЕ

на пресовий фонд

Вашого журнала

»АВАНҐАРД«

ГОТУЙМОСЯ ДО ВЕЛИКИХ РОКОВИН!

Неповний рік відділяє нас від другого тижня березня 1964 року, коли то вся українська нація в різних формах відзначатиме 150-річчя з дня народження геніяльного поета і національного мислителя, Тараса Шевченка. Українці в московській неволі і ті, що розпорошені »вражою силою« по цілому Божому світі, будуть в особливіший, ніж будьколи досі, спосіб вшановувати невмирущу пам'ять Великого Кобзаря. Як до джерела цілющої і чудотворної води, ми будемо приходити в ті дні до духової спадщини нашого національного пророка і відновляти в ній наші духові сили.

Разом з іншими членами нашої нації, члени Спілки Української Молоді на чужині в ті дні віддадуть шану Тарасові в такій мірі, на яку можуть здобутися тільки серце і запал молоді. На превеликий жаль і не з нашої вини, ніхто з нас не зможе одинцем, чи цілими осередками і навіть крайовими організаціями СУМ виїхати на дорогу всьому українському народові могилу Тараса Шевченка на Чернечій (Тарасовій) горі біля Канева, бо ще досі, так як за часів Тараса, ворог лютий з півночі панує над могилою Кобзаря і над цілою землею українською. Ніхто з нас не зможе відвідати родинних місцевостей та не огляне тих просторів святої української землі, по яких бігав колись малий Тарас, де пролилися його перші сльози і молитви гарячі в тузі за волею; не побачимо ми і тих музеїв, де зберігаються дорогі пам'ятки з часів Шевченка і про Шевченка, яких, на щастя, ще не знищила ворожа московська рука...

Тому то нам прийдеться ці великі роковини відзначати на чужині, в невигідних, але все ж таки вільних для нашої діяльности умовах. І тому ми мусимо використати повністю ці умови і приготуватися до великого свята якнайкраще, використовуючи для цього час, який залишився до березня 1964 року. Йде про те, щоб члени Спілки Української Молоді у всіх країнах поселення українців, якщо не в один день, то хоч в тому самому тижні, в урочистій, але при тому якнайрізноманітнішій

формі, відзначили 150-річчя з дня народження Тараса Шевченка. А не, як, на превеликий жаль, у нас загально прийнято в день великих роковин починати скликати комітети щойно для плянування програми і підготування свята.

Тут я дозволю собі піддати кілька думок про те, як і що потрібно було б вже тепер почати робити в Осередках СУМ і гуртках юних членів СУМ для гідної зустрічі і відзначення пам'яті Великого Кобзаря. Я сподіваюся, що також і інші члени СУМ схочуть в такій чи іншій формі поділитися своїми думками на цю тему та тим допоможуть керівникам Осередків і нижчих та вищих клітин СУМ в їх плянуванні і підготуванні до великого свята.

На мою думку, щоб могти належно відзначити роковини і вшанувати чиюсь пам'ять, — треба спершу добре усвідомити собі, знати кого і за що ми вшановуємо. Свідоме зрозуміння величі даної людини, її заслуг перед нацією самовільно збудить у масі людей пошану і любов. Коли це вже не стосується до старших членів СУМ, які багато знають за Шевченка (хоч і не всі ще належно розуміють його значення для нації), то воно дуже актуальним є у відношенні до юних членів СУМ, народжених на чужині, які тільки через нас можуть познайомитися з Тарасом, вивчити його життя і творчість, і логічно усвідомити собі чим він був, є і буде для української нації.

Отже, це значить, що дорослі члени СУМ, а особливо вихователі юнацтва СУМ, повинні вже тепер почати відсвіжувати свої власні відомості і знання про геніяльного пророка України — Тараса Шевченка, — щоб вони могли це передати своїм юним друзям у широко розгорненій кампанії підготування членів СУМ до березня 1964 р. Кампанію підготування до Шевченківських роковин треба розпочати вже тепер, не гаючи часу, бо я особисто не вірю, що до події такої величини і значення можна належно підготуватися на протязі дев'яти — шости місяців.

Я думаю, що побіч буденної програми гуртковых сходин, треба було б відвести якийсь час для шевченкіяди, щоб кожний юний член СУМ познайомився в сприємливій формі з життям і значенням для нас Тараса Шевченка. Старші юнаки і юначки повинні познайомитися вже також і з творчістю Кобзаря. Вивчення життя і творчости Тараса Шевченка найкраще зв'язати з означеною метою — пописом знань на святочних зібраннях і концертах, присвячених 150-річчю з дня народження Шевчен-

ка. Ці пописи мусять мати різноманітну форму, як короткі реферати, мистецьке читання і деклямування поетичних і прозових творів Тараса Шевченка, сольовий і хоровий спів пісень на слова Шевченка, інсценізація творів Шевченка або, де для цього є можливості, повна сценічна постановка таких творів, як »Назар Стодоля«, а навіть опера »Катерина« на слова Шевченка. В процесі готування до таких пописів український доріст буде мати добру нагоду познайомитися з творчістю Шевченка, зрозуміти її провідну думку і полюбити її автора та його Батьківщину.

Під час підготування до 150-річчя з дня народження Тараса Шевченка буде найкраща нагода спорядити в Осередках СУМ, де є власні або загальні українські домівки, збірки видань творів Шевченка і про Шевченка в різних мовах. В таких домівках можна також влаштувати постійні або тільки тимчасові виставки творів юних членів СУМ, а теж і старших, і досвідчених вже мистців у різних галузях, присвячені Шевченкові. Моделі Тарасової хати, ілюстрації до його творів і подій в Тарасовому житті, портрети поета на полотні, папері і в скульптурі, писані членами СУМ твори про поета, його добу і Україну — це лише кілька прикладів того, що на тлі творчости поета можна зробити уявою і руками молодих українців для таких виставок.

Я особисто хотів би бачити, що ЦУ, або якась з Крайових Управ СУМ, замовила в когось із наших найкращих малярів великий портрет Тараса Шевченка, приурочений до 150-річчя з дня народження Тараса. Такий портрет можна було б використати для придбання фондів на якусь вибрану шляхетну всеукраїнську ціль умовною ліцитацією портрету між українцями за кордоном України, а потім передати портрет на прилюдне перехування в якомусь музеї чи картинній ґалерії. Я не маю сумніву, що вартість такого портрету, як історичного і мистецького предмету, зростала б з кожним роком. Не треба навіть і говорити яку вартість такий портрет становив би колись для Національного Музею Т. Шевченка у вільному Києві, як дарунок української молоді в діяспорі в 150-річчя з дня народження Кобзаря. Мистецькі відбитки такого портрету можна було б видати масовим тиражем для щоденного вжитку організаціями і окремими членами нашої спільноти.

Самозрозуміло, 150-річчя з дня народження Шевченка Спілка Української Молоді повинна відзначити також і друком в

якійсь, досі небувалій, формі. Я особисто маю багато уявлень щодо такого видання і годі їх всіх тут переказувати. Треба, щоб Центральна Управа, не гаючи часу, зібралася на нараду і вирішила конкретну форму видання, обміркувавши свої можливості.

Я не люблю блукати по світі фантазії, але цим разом хочу висловити, в добрій вірі, майже фантастичне побажання в нашій дійсності. Я хотів би почути і побачити на власні очі, що в 150-річчя з дня народження нашого національного пророка і пробудителя всі українські патріотичні політичні, наукові, громадські, молодечі і інші організації та установи підписали урочистий національний ковенант, якого зміст заключався б у тому, що так довго, як довго Україна перебуватиме в неволі, всі ми в українських справах виступатимемо єдиним фронтом, боротимемося спільними засобами і прямуватимемо до єдиної мети. Хай наше кровне споріднення і Шевченківський дух переможуть над вузькими, партійними, часто ворожими українській нації чужими ідеологіями і доктринами, і об'єднають нас у мрію колись Шевченком громаду, що спільно »сталить обух« на наших ворогів! Я хотів би бачити, що таку єдність не тільки благословили б, а й ініціювали б ієрархії наших двох Церков. Я уявляю собі скільки радости було б в українському світі і яка непросвітно чорна жалоба запала б над нашими ворогами, якби сповнилося це моє »фантастичне« бажання. І чи тільки моє?

»Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата,
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати . . .«

Я переконаний, що поки воно не сповниться, доти ми житимемо в світі наших групових фантазій, вороги наші затиратимуть руки з великої радости, а Україна, як була, так і залишатиметься в неволі.

150-річчя народження Тараса Шевченка повинно для нас стати не тільки нагодою для відсвіження наших національно-визвольних революційних духових сил, а й переломовим моментом у нашій психіці, нашому національному думанні.

Спілка Української Молоді, як найздоровіша частина нашого національного організму, мусить бути в цьому авангардом!

(І. К.)

СУМ У БЕЛЬГІЇ

Крайовий З'їзд СУМ-у

Крайовий З'їзд СУМ у Бельгії відбувається щороку в місяці квітні. Цього року він відбувся 7 квітня в будинку УДК в Брюсселі. Членів та юнацтво СУМ представляли 19 делеґатів від 10-ти Осередків, а крім того на З'їзд приїхало чимало активних сумівців у характері звичайних учасників. Між делеґатами видно було також доростаючу молодь, що саме переходить з юнацтва в дійсні члени СУМ.

Після звітів Крайової Управи і делеґатів від Осередків, розвинулася довга дискусія над різними питаннями, зв'язаними з сумівською працею. Дискусія була дуже ділова, хоч місцями трохи гостра, що свідчило, що представники СУМ болюють всіми недотягненнями, які подекуди стрічаються.

Головну увагу в дискусії зверталося на впровадження системи роїв в юнацтві, правильника самодіяльних груп, вишколу виховників, сумівських видань, а зокрема журнала »Крилаті« і ін.

Присутні заслухали з цікавістю звітну доповідь уступаючого голови О. Коваля, що був також предсідником зборів. До президії З'їзду входили ще: Ю. Васюта — заступник, та панна Оля Козицька і В. Голуб — секретарі.

На З'їзді рішено впровадити нові засоби стимулу праці в юнацтві, а саме — переходовий прапор юного СУМ, який на наступному З'їзді одержить Осередок, що буде найкраще вести працю з юнацтвом. Також прийнято постанову, що юнацтво СУМ повинно брати організовану участь у Службі Божій свого віровизнання в *сумівських одностроях*.

З'їзд вислав привіт Митрополитові Кир Йосифові Сліпому та усій Ієрархії, почесному членові СУМ проф. Г. Ващенкові та схвалив резолюції і постанови. Між іншим, рішено упорядкувати вкладки юнацтва. Кожний член СУМ і юнацтва СУМ зобов'язаний вплачувати членську вкладку.

НОВИЙ ГОЛОВА КУ

Крайову Управу на наступну каденцію обрано майже з самих молодих сумівців: Г. Ощипко — голова, І. Левицький — заступник, члени КУ: Г. Панчук, В. Дерев'янка, Б. Дибайло, І. Охримович, М. Курляк. Контрольна комісія: О. Коваль — голова, М. Хома і Г. Ковтко — члени. Товариський суд: д-р В. Попович — голова, о. д-р Б. Курилас і М. Когут — члени.

З'їзд закінчено відспіванням гимну »Не пора«. **Г. О.**

Вишкільно-виховна зустріч старшого юнацтва

Похилою доріжкою понад гарним озером розтягнулися пари і гуртки сумівського юнацтва, прямуючи до бельгійського будинку молоді на триденний вишкільний курс. Коло 50 учасників у віці 15-20 років, з різних місцевостей Бельгії, хлопці і дівчата, ввійшли до гарних забудувань на самому верху невеликої височини під Брюсселею. Це туристична місцевість Женваль. Довкола готелі, віллі, городи, садки.

3 км. від станції, які ми зробили піхотою, не дуже нас втомили. Опинившися на великому подвір'ї, любуємося краєвидом, вдихуємо глибоко свіже підміське повітря та радіємо весною. І дійсно, сьогодні вже 19 квітня, а в нас це лише перший теплий, соняшний, весняний день. Погода нам дописала, неначе радіючи з нашої зустрічі. Радіємо й ми. Місцевість гарна, приміщення також, настрій весняний.

Цей будинок призначений виключно для вишколу керівників молоді. Тут і гарна їдальня, і велика заля, і все інше потрібне випосаження. Наша зустріч має якраз за мету підготовляти майбутніх виховників Ю СУМ. Основу СУМ творить тепер юнацтво, тому й виховники для нього повинні вербуватися з юнацтва.

Полагодивши за годину всі технічні справи, ми зібралися у великій залі на відкриття. Зустріч відкрив д. Г. Ощипко, голова Крайової Управи СУМ, вітаючи учасників. Кожний з нас одержав відтак програму зайнять й завзято її студіює, підраховуючи час стислих зайнять і розваг, як це, звичайно, люблять робити школярі. Але в програмі не бракує нічого. Є тут лекції на загальні теми, про великі постаті і події нашої історії, яких роковини відзначаємо в цьому році, а саме: полк. Є. Коновальця, Лесі Українки і голоду в Україні. Доповіді про них виголосили д. О. Коваль і пані інж. З. Витязь. Про виховні проблеми, літературу і християнський світогляд доповідав о. д-р Б. Курилас, наш капелян, виховник та педагог з »крови і кости«. Лекцію про українське мистецтво дав д. д-р В. Попович, ілюструючи діяпозитивами. Сумівську проблематику та Ю СУМ обговорювали дд. Г. Ощипко і І. Левицький, а лекцію про наглі випадки і першу поміч зробила панна Оля Лощенко.

Але виховна зустріч — це не лише сама наука, а також культурні розваги, забави, розмови. Ця частина програми відбувалася вечорами. Першого вечора оглядали ми діяпозитиви українських міст, пам'ятників і краєвидів, зокрема українські церк-

ви, а другого вечора влаштовано товариську забаву з танцями.

В неділю, третій день зустрічі, всі сумівці взяли участь у Службі Божій, яку відправив о. Ван Ґанзенвінкель.

За наукою, розвагами й розмовами три дні минули блискавкою й треба було готовитись до повороту домів. Сумівськими справами ми жили тут щодня, а тепер у своїх Осередках лише в неділю зможемо працювати для нашої організації. За три дні ми багато навчилися про наш нарід, поглибили свій сумівський світогляд та одержали вказівки як вести працю Ю СУМ.

Але чи багато з нас зможе стати виховниками? Виховник мусить так багато знати! Однак ми будемо вчитися самі, щоб осягнути потрібне знання. Чейже лектури в нас не бракує. Маємо свої сумівські журнали — »Авангард«, »Крилаті«, »Записки Виховника« та інші потрібні підручники, з яких можемо вивчати методи праці СУМ.

Програма праці СУМ різноманітна. І коли ми не можемо ще давати самі лекцій, зате можемо сміло вести гутірки, прогульки, гри, танці, пісні. В тих предметах ми вже сильні і даємо собі раду. Ця виховна зустріч допоможе нам багато в нашій роботі. В Бельгії є ще досить молоді, що не належить до СУМ. Нашим завданням є її організувати і притягнути до юнацтва СУМ, щоб спільно вчитися і працювати для України.

Вертаючись домів, ми говорили про створення нових Роїв у наших Осередках та про участь всього юнацтва в одностроях у Службі Божій, згідно з недавною ухвалою Крайової Управи. Тепер щотижня ми будемо одягати наші сумівські однострої, а не лише на якісь більші імпрези, як дотепер.

Поїзд мчав у сторону Льєжу, а ми співали наших пісень, розмовляли про закінчену зустріч та недалекі вакації, а з ними й літні табори.

Впорядник з Льєжу

Виховну діяльність серед

УКРАЇНСЬКОГО ДОРОСТУ

ми можемо вести лише з допомогою

всіх свідомих українців

ЖЕРТВУЙТЕ НА ФОНД ЮНАЦТВА СУМ!

ПІДСУМКИ ПРАЦІ

НА ПІДСТАВІ ЗВІТУ КРАЙОВОЇ УПРАВИ

Для Спілки Української Молоді у Великій Британії минулий, 1962, рік був хоч важкий, але й багатий на досягнення. До труднощів року належали, наприклад, підготування і переорганізація структури Юнацтва СУМ за новим Правильником, придбання нових одностроїв юнацтву і підготування до Світового з'їзду СУМ .Все ж таки Крайова Управа знаходила час і нагоду для плянування нових форм роботи, для оживлення діяльности Спілки. Наслідки цього були очевидні в Осередках СУМ, на здвигах і в літніх таборах для юнацтва.

Загальний позитивний вислід праці під час періоду, за який подається звіт, не є звичайним випадком. Він був можливим в наслідок особливої напруги наших сил в 20-ті роковини постання УПА, які наша Спілка відзначила в 1962 році.

На 1 січня 1963 р. в Британії було 752 дорослих членів СУМ, з чого 41 член був приєднаний на протязі попереднього року. Набагато більший був приріст юних членів СУМ. В 1962 р. Крайова Управа прийняла 286 заяв вступу в ряди Ю. СУМ. На 1.1. 1963 року у Великій Британії начислялось 1.220 юних членів СУМ.

На день звітування в країні було 37 Осередків СУМ, із цього числа 30 Осередків мали організовані Відділи Юнацтва СУМ. В 15 Відділах Ю. СУМ відбулися іспити на здобуття ступеня.

В 1962 р. Крайова Управа організувала два табори для юних членів СУМ і кожний з них тривав по три тижні. В обох таборах побувало 324 юних члени СУМ, а з ними працювало 92 дорослі члени СУМ як виховники і адміністративний персонал.

Минулого року традиційні окружні і крайовий здвиги СУМ у Британії проходили під загальним кличем »Боріться — поборете!« і були присвячені 20-річчю Української Повстанської Армії. Разом на трьох окружних здвигах виступало 64 різні самодіяльні гуртки, як хорові, танцювальні, музичні, легко-атлетичні тощо. Найкращі з них потім виступали на Крайовому здвигу СУМ у Лестері перед 800 організованого юнацтва СУМ та 5.000 членів української громади в Британії.

Осередок СУМ в Ноттінґамі здобув найбільше точок у змаганнях під час Крайового здвигу і за це отримав чашу пер-

шуна, уфундовану Крайовою Управою СУМ.

Завдяки пожвавленню роботи в Осередках СУМ та іншим заходом КУ, фінансовий стан у 1962 році був найкращий за стан на протязі минулих 14 років. Крайова Управа мала прибутків £8.688.10.00. Залишок у касі на 1.1. 1963 р. був £1.105.14.09. (Прим. Ред. — £1 дорівнює 2.80 амер. долярів).

Слід мати на увазі, що багато членів і деякі Осередки не виконали своїх фінансових обов'язків супроти КУ. З другої сторони, Крайова Управа має ще великі борги своїм кредиторам (за фільм і друк Антології української поезії).

Крайова Управа остаточно впорядкувала свої рахунки з ЦУ і за них розрахувалася. На рахунок наших зобов'язань супроти ЦУ в 1963 р., КУ вже наперед вплатила £150, а на конті КУ в ЦУ СУМ залишок з розчислення на 1.1. 1963 р. становив суму £217.17.11.

У періоді, за який звітовано на з'їзді, видавнича діяльність була мінімальна. Тепер кож-

Урочистий момент у виховному таборі СУМ у В. Британії. Богослуження править колишній військовий капелян от. М. Ратушинський. Між виховницями, членами імпровізованого хору, — голова Крайової Управи СУМ д. Я. Деременда.

ного місяця систематично виходить »Голос Молоді«, орган КУ СУМ, за редакцією подруги В'ри Гринюк. Завдяки її пильній і солідній праці вийшло в 1962 р. 12 чисел (друкується в »Українській Думці«), які можна складати в окрему брошуру і зшивати в щорічний збірник.

Крайова Управа робить заходи створити документальний фільм про СУМ у Британії. Дещо з потрібного матеріялу вже є з попередніх років.

За вину собі самій КУ ставить те, що в минулому році не організовано ні одного курсу для виховників Ю. СУМ, хоч в цьому є велика потреба.

К.

»СУМІВЕЦЬ«

Таку назву носить бюлетень Осередків Спілки Української Молоді в Дітройті та Віндзорі. Зверніть увагу на цікаве і навіть символічне поєднання, бо, якщо моє знання географії не підводить мене, Дітройт лежить в ЗДА, а Віндзор — в Канаді. Отже — дружба членів СУМ в двох країнах в щоденній практиці. До речі, багатьом буде цікаво довідатися, що в Дітройті є два Осередки СУМ.

»Сумівець« появляється квартально на правах рукопису. Тираж 1.500 примірників 1-го числа в 1961 році і 1.000 — 2-го числа в 1962 році. Тільки ці два числа бюлетеню є у нас на руках і через це лише про них буде йти тут коротенька мова.

Оба числа бюлетеня відкриваються т. зв. календарним матеріялом, цебто присвяченим відповідним роковинам. Далі йде матеріял сумівського характеру, цікаве, веселе і розваги. Багато місця в бюлетені відведено фотоілюстративному матеріялові, який, нема де правди діти, завжди є і буде найцікавіший для читача. Деякі з опублікованих фотографій були репродуковані в »Авангарді«, але більшість — нові для нас. Вони наглядно показують як гарно і активно працюють члени СУМ в названих Осередках. Тому варто такі фотографії і репортажі присилати також до »Авангарду«, »Криластих« і до інших українських пресових органів. Хай і інші беруть добрий приклад!

Без сумніву, гордістю Осередку СУМА ім. Пилипа Орлика в Дітройті є Капеля Бандуристок під керівництвом п. Петра Потапенка. В 1962 році Капеля від-

значала 5-річчя свого існування, яке позначилося добрими успіхами. Заслуги Капелі поправу підкреслює бюлетень ч. 2, публікуючи підбір газетних рецензій і заміток про Капелю.

»Сумівець« має відділ оголошень місцевих фірм і це дає підставу думати, що оголошення в якійсь мірі покривають кошти його видання фототипічним способом. Крім того деякі члени пожертвували щиро на пресовий фонд бюлетеня. Назагал, бюлетень оформлений із смаком і знанням редакційної штуки. До чого можна мати претенсію — це до мови. Як всі наші пресові видання, »Сумівець« також грішить супроти української літературної мови.

Бюлетень »Сумівець« є свідченням творчої ініціятиви, живучости і успішної діяльности названих угорі Осередків, а їх керівників у першу чергу. Ці прикмети треба завжди захвалювати і заохочувати, та ставити їх за приклад іншим.

(н. й.)

Група юначок з Відділу Ю. СУМА »Київ« у Філядельфії під час екскурсійної прогульки до історичних Ґетисбурзьких полів у стейті Пенсильвенія. Зліва (з торбиною) стоїть виховниця, подруга Ірена Гринчук.

(Фото. Нестор студіо)

СУМ і виставка в Гартфорді ЗДА.

Кожного року Гартфордський щоденник »Ди Гартфорд Таймс« уряджує міжнародню виставку для популяризації прогульок в Америці і до заморських країв. У зв'язку з тим реклямуються готелі, летунські компанії та всі засоби комунікації.

У величезній »Армори« галі різними засобами ілюструється екзотику і красу південних країв, містику далекого Сходу: штучна годівля перел в Японії, побіч — майстерство фотографії скандинавських країв, а теж урядження люксусових готелів, корабельних велетнів і літаків аж до найновіших моделів суперсонічних машин, які з Нью-Йорку до Німеччини пролетять у двох годинах. Виставка триває тиждень (цього року від 3-го до 10-го лютого) і стягає десятки тисяч цікавих американців.

Для більшої атракції заряд вистави запрошує різні національні групи: французів, італійців, греків, поляків, жидів та інших, й призначує для них окремі кіоски для виставки їх мистецьких виробів. Посередині залі є сцена, на якій різні національні групи виступають з танцями, скечами та іншими попасами. У відкритті виставки беруть участь представники стейту з губернатором на чолі.

Попереднього року українці з трудом і випадково одержали бічний, мізерний кіоск, який старанно і з успіхом декорували члени Ю. СУМА. Також виступала танцювальна група »Тирса«. Цього року заряд виставки завчасу запросив українців і призначив до їх диспозиції найкращий, обширний фронтовий кіоск. Урядженням кіоску зайнявся Осередок СУМА. Вигляд українського кіоску був дійсно імпозантний. Задня стіна була вбрана чудовим килимом, над яким великими буквами виднів напис — Україна. По середині — різьблений тризуб, по боках історичні картини, прибрані рушниками. На бічних стінах вишивані портієри. На столах, бічних і передніх, вкритих вишиваними скатертями і обрусами — зі смаком розміщені вибрані зразки вишиваних подушок, керамічних прикрас і посуду, різьблених і інкрустованих касеток і тарілок, та гарна колекція наших писанок.

Американці подивляли нашу виставку. Дивувались і запитували, чи всі ці речі зроблено руками. Звичайно, найбільше захоплювались писанками. Деякі зауважували, що український кіоск, неначе мистецька оаза, був контрастом до всього оточення.

Ця виставка вимагала від нас багато труду і коштів, але стократно оправдалась. Де ж краща нагода показати багатство українського народнього мистецтва та інформувати чужинців про Україну? При експонатах кожного дня змінялися чергові юначки — все привітні і усміхнені — давали інформації на численні запити. На сцені українська танцювальна група »Тирса«, під проводом досвідченого інструктора Григорія Совича, виступала двократно. Вона теж здобула признання та причинилася до успіху українців у цьому попису багатьох національностей.

Належить висловити признання аранжерам української виставки, голові СУМА Петрові Шагаєві і його дружині, та культ.-освітньому референтові СУМА Осипові Гладунові, а також дижурним юначкам та всім тим нашим громадянам, які доложили труду для успіху виставки.

Е. Г.

На фото: Чергові юначки СУМА Христя Радьо (зліва), Леся Васильків та д. Осип Гладун на міжнародній виставці в Гартфорд (див. допис) (Фото О. Г.)

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

В 50-РІЧЧЯ З ДНЯ СМЕРТИ

Софія НАУМОВИЧ

»Світ не знав такої поетеси. Була Сафо, що від неподіленого кохання складала палкі і ніжні вірші. Була Марія Стюарт, у передчутті смерті виливала вона в сонеті свій біль, римованим рядкам повіряла жаль і смуток...« — каже Олег Бабишкін у передмові до томика поезій Лесі Українки (Київ 1961 р.). А ми додамо: була й Ґабрієля Містраль, що здобула Ноблеву премію за ніжну й лагідну поезію й багато інших поеток, але такої як Леся Українка, — немає ні один народ у світі! У чому ж її значення, вага й вийняткова вість? А ось про це й буде мова в наступних рядках.

Мати Лесі Українки, відома письменниця й громадська діячка Олена Пчілка з дому Драгоманів, виростала побіч свого брата, Михайла Драгоманова, політичного діяча та ідеолога українського соціялізму. Одначе Олена Драгоманова, одружившися з Петром Косачем, заможним землевласником, проживала на Волині, серед українського селянства, де швидко визволилася з соціялістичного »напучування« та стала гарячою українською патріоткою-націоналісткою. Вона носила селянський одяг, засновувала читальні, збирала зразки українських вишивок та видавала їх альбомами, редаґувала, разом із Наталею Кобринською, перший жіночий журнал, а згодом і загальногромадський »Рідний край«.

Сім'я Косачів мала кількоро дітей і хоч Петро Косач був настільки змосковщений, що зовсім не знав української мови, то Олена Косач, свідома своїх завдань матері-українки, виховувала своїх дітей в українському дусі. Про це пише вона в своїх спогадах:

»Я дуже турбувалася, щоб

СОФІЯ НАУМОВИЧ (псевдонім) — відома українська журналістка, рецензентка і письменниця у Франції. Не зважаючи на те, що вона дружина і мати двох дочок, Софія Наумович знаходить час також для активної суспільної праці, особливо для праці на користь української молоді і жіночого руху.

оберегти дітей від російських впливів. Треба було підшукати відповідні книжки, бо до російської школи шкода було мені їх посилати. Мені здавалося, що чужа школа зруйнує мої намагання виховати дітей на справжніх українців. Доходило до того, що коли ми жили в Звягелі, а я виїздила заграницю, тоді я вивозила дітей на село, щоби оберегти їх від російського оточення«.

Завдяки такому піклуванню матері, Леся черпала всі скарби народньої словесности просто від народу й згодом перетоплювала їх у горнилі свого поетичного хисту на справжні архитвори світового значення.

У сусідстві Косачів жило багато українських землевласників, які, проте, соромилися вживати українську »мужицьку« мову. Одна з таких сусідок розказує про зустріч із малими Косачами:

»Якось, тієї весни, проходила я мимо їх домівки. Бачу, — в садочку проходжуються двоє діток в українському одязі. Дівчинка-волинянка і хлопчик, обстрижений ніби по-простому і теж у волинській свиточці, вишитій на український зразок. Це мене здивувало, я стала прислухатися як ці діти говорять між собою. Коли це дівчинка озвалася до хлопчика:

— Чуєш, Михайлику, як півень співає?

Що це таке? Вони теж і говорять по-селянському? На воротях стояла дівчина-служанка. Я запитала в неї:

— Чиї це діти?

— Це діти предсідателя Косача!

Я не могла вийти з дива, як це може бути, що діти предсідателя Косача можуть одягатися та говорити по-мужицькому. Але опісля, по ближчому знайомстві з цією гарною родиною, я соромилася, що сама не говорю по-українському«.

Коли Косачі жили в Луцьку, до них приїздив часто український історик Іловайський, який — дивна річ — теж не говорив українською мовою. З ним-то вів довгі розмови брат Лесі, Михайлик, та навіть переспорював старого історика, бо дуже багато начитався з історії України. Коли Михайлик подавав історикові деякі факти з історії Галичини, старий Ілованський розвів руки та, засоромлений, сказав:

— Це дивна річ, як Ваші діти знають українську історію!..

Лесину тітку, Олену Косач, заслав московський уряд на Сибір за те, що вона дала свій паспорт українським революціонерам для виїзду закордон. Коли вона вернулася з заслання та розповідала про свої переживання та тугу за Україною, — дев'ятирічна Леся, яка слухала цих оповідань із заіскреними очима, — написала свій перший вірш »Надія«, що

вже тоді викликав був подив своїм гарячим патріотизмом.

У 80-тих роках минулого сторіччя Леся переїхала жити в Київ і там доповнювала свою освіту та вела живу громадську діяльність у гурті студентської молоді. Вона вивчала чужі мови: німецьку, французьку, англійську, італійську,

Леся УКРАЇНКА

грецьку, латинську та декілька слов'янських (разом Леся знала 11 мов!), та ознайомлювалася з архитворами світової літератури в оригіналах. Тоді теж вийшла перша збірка її поезій »На крилах пісень«, та »Переклади з Гайне«. Крім то-

го, живучи в близьких товариських взаєминах із родинами Лисенків та Старицьких, Леся цікавилася й ознайомлювалася з українськими театром і музикою.

Успішно розпочату літературну творчість затьмарює важка недуга — на той час невилічима — туберкульоза. Із-за неї Леся приневолена була виїздити кожного року, зимою, в Крим, на Кавказ, до Італії, до Єгипту, а в міжчасі на важкі, складні операції до Відня й Берліну. Крім того, як незвичайно віддана своячка й товаришка, була вона при смерті свого дядька Михайла Драгоманова в Софії, в Болгарії, та при недузі й смерті свого товариша Менжинського в Мінську, Білорусь.

Ці подорожі дуже розвинули Лесин світогляд і були дальшою передумовою її мистецького росту. Знову ж туга за Україною, яку вона мусіла так часто покидати, відвертала її думки й серце від соціялізму, який наполегливо защіплював у неї Драгоманів, та, навпаки, поглиблювали її патріотизм, защеплений ще змалку матір'ю. На зміну її поглядів мало ще вирішне значення й те, про що вона могла своїми власними очима переконатися: що поза межами московської імперії люди живуть набагато вільніше й культурніше. І як писала вона в листах до родини, їй стало »соромно жити як раб« у Московській імперії.

Зиму 1906 р. перебула Леся в Києві на посиленій літературній і громадській роботі, але суворий клімат спричинив погіршення в недузі. Берлінські хірурги не зважувалися на нову операцію, тільки не радили їй залишитися, зокрема зимою, в Україні. З того часу, Леся бореться зі смертю й у перегонах із поступаючою недугою, пише свої прегарні, високомистецькі твори, працюючи над ними днями й ночами, наче побоюючись, що смерть не дозволить їй їх закінчити. Розрадою й особистим щастям для неї в тому часі було одруження з Климентієм Квіткою, — українським етнографом, за професією правником-суддею. Знаючи Лесю з молодих років, він запалав до слабосилої постки великою, відданою, братерською любов'ю, а в недузі опікувався нею як найніжніша медсестра. Він сповняв усі її бажання, коли, прикована недугою до ліжка, зі страшними болями в ногах і легенях, ця хвора жінка, то читала світові шедеври, то перекладала їх на українську мову, то творила свої власні, найкращі з усіх, останні твори. Знаючи, що єдиний Єгипет може, як не врятувати, то бодай продовжити Лесине життя, Квітка кількакратно висилає її туди, на свій превеликий жаль, саму, щоб

кошти такої подорожі й побуту могли вистачити для неї на довше.

У травні 1913 р. українська громадськість вшанувала Лесю Українку авторським вечором, коли вона на деякий час приїхала до Києва.

»У цьому святі було щось невимовно сумне, що зворушувало й шматувало серце« — згадує цей сумний день Людмила Старицька-Черняхівська. »Бліда, прозора, постать Лесі Українки, з квітами в руках, з словами, повними енергії, любови й віри та... зі смертю в очах».

І через три м'сяці від того вечора, — 1 серпня 1913 р., у м. Сурамі, в Грузії, де вони тоді жили — невблагана смерть забрала нашу найбільшу поетку, рівної якій немає ні один народ у світі!

* * *

Про творчість Лесі Українки багато писали дослідники української літератури, але багато більше ще писатимуть у майбутньому, проте, вже тепер можна ствердити, що молодь усіх ґенерацій найбільше притягає вона своєю гарячою, глибокою, безмежною любов'ю до України та палкою, безжал'сною, нещадною ненавистю до ворога.

Ці два почування нероздільні в Лесі Українки, бо, як каже вона в поезії »Товаришці на спомин«:

»Що ж, тільки той ненависти
[не знає,
Хто цілий вік нікого не
[любив!«

У великій драматичній поемі »Грішниця«, молода революціонерка признається одверто: »Мене любов ненависти навчила!« А як до цього прийшло, читаємо далі:

»Я бачила, як гинуло
[найкраще,
Як родичі мої гнили по
[тюрмах,
І як високе, — низько
[упадало.
Тоді в мені спалахнула
[ненависть
До тих, що нищили мою
[любов«.

Почування любови й ненависти зродили в Лесі Українки оту босвість, якої не проявив у той час ніякий поет її доби. Що більше: ці почування викликали в неї навіть бажання помсти над ворогами, що й висловлює вона в »Товаришці на спомин«:

»Згадати тільки всі тяжкії
[муки,
Що завдали борцям за
[правду вороги,
Кому ж не стиснуться
[раптово руки
Від помсти лютої жаги«?

Бо, як виправдує вона таке незвичне для жінки бажання, далі:

»Лагідність голубина,
[погляд ясний,
Патриція спокій, — не
[личать нам.
Що вдіє раб, принижений,
[нещасний,
Як буде пропов'ідь читать
[своїм панам«?

Зате для чоловіків у неї немає виправдання, а тільки іронія, в поезії »До товаришів«:

»Невже на всі великі події,
На все, у вас одна відповідь
[є, —
Мовчання, сльози та дитячі
[мрії?
Більш на ніщо вам сили
[не стає?«

І згірдливо, з болем, викрикає:

»Що ж сльози там, де навіть
[крови мало?!

Леся Українка знає причину цієї оспалости, плаксивости й браку енергії: вона не бачить серед сучасних революціонерів — провідника-вождя, що запалив би, пірвав би народ за собою. У розпуці питає вона в поезії »Де тії струни?«:

»Полум'ям вічним, на жах
[всім нащадкам,
Дантове пекло палає.
Пекло страшніше горить в
[нашім краю, —
Чом же в нас Данта немає?
Гей блискавице, громова
[сестрице,
Де ти? Розбий злії чари!
Хай ми хоч раз заговоримо
[громом
Так, як весняної хмари!«

Коли ж немає провідника, тоді мусить молодь повстати, бо йнакше народ чекає загляда. Леся Українка закликає молодь до боротьби словами підпільника-революціонера в »Грішниці«:

»Ходім, ми знову на війну
[зібрались!
Не ми уб'єм, — то нас вони
[уб'ють...
Невже ж ти будеш осторонь
[сидіти
І споглядать, як ллється
[братня кров?
Ні, сором се терпіти! Наша
[смерть
Научить інших, як їм треба
[жити!«

Дбайте, щоб кожний юнак і юначка — українці мали

» К Р И Л А Т І «

журнал Спілки Української Молоді

Бо боротьба краща, як, наприклад, під Крутами, ніж нужденне животіння в неволі, яке дссадно змальовує Леся Українка в поезії »Слявус — склявус«:

»Ми навіть власної не маєм [хати,
Усе одкрите в нас тюремним [ключарям,
Не нам, обідраним невіль- [никам, казати
Речення гордеє: »Мій дім [— мій храм!«

Та яка б велика не була розпука поетки, вона не втрачає надії на звільнення України з неволі. В останній своїй поемі, написаній за тиждень до смерти, вона бачить народне повстання, завуальоване, задля цензури, казкою »Про велета«:

»І встане велетень з землі,
Розправить руки грізні
І вмить розірве на собі
Усі дроти залізні«.

І навіть нам, українській політичні еміґрації, а зокрема її молоді, народженій на чужині, залишила геніяльна поетка-пророчиця свій заповіт:

»Борись і добувайся [Батьківщини,
Бо прийдеться загинуть на [вигнанні
Чужою-чужиницею в не- [славі«.

Українська молодь любить і шанує Лесю Українку, тож кожне слово її заповіту — для неї наказ!

Почесний член СУМ в Австралії, професор В. Олійник, промовляє на відкритті виховного табору СУМ »Шевченківське село« в Австралії.

Є. КОНОВАЛЕЦЬ († 1938—1963)

ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ
НА ТЛІ БОРОТЬБИ ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ

О. КОВАЛЬ

Хто був Євген Коновалець, коли і де народився?

Євген Коновалець був Вождем українського Народу в часі його боротьби за державність в р.р. 1918-1938. Народився він в селі Зашкові, біля Львова, 14. 6. 1891, в родині народнього вчителя Михайла Коновальця. Дід і стрийки Є. Коновальця були священиками.

Чим відзначився Є. Коновалець, будучи гімназистом і студентом?

Є. Коновалець, будучи учнем академічної гімназії у Львові, відзначався непересічними здібностями, був завжди одним з перших учнів, був незвичайно дружнім та допомагав незаможним і слабшим товаришам. Євген вже тоді уважав, що замало є опанувати знання, а треба також працювати суспільно, а для того треба набувати політичну освіту (уважно перечитував твори Тараса Шевченка, і інших великих письменників та поетів, а зокрема захоплювався політичними ідеями, що були виписані в брошурі »Самостійна Україна« М. Міхновського). Боровся Євген проти поляків і москвофільства. В своєму селі оживлює працю »Просвіти«, закладає театральний гурток і хор, та організує національні імпрези. Ту працю поширює згодом на цілий повіт. Бере участь в праці Української Національно-Демократичної Партії і діє серед студентів. Під час виборів Євген виявився небезпечним противником поляків, за що його поляки назвали »новітнім гайдамакою«. Як студент права львівського університету, Євген бере участь у боротьбі за українськість того університету, будучи за це арештованим. Вже тоді, відбувши військову службу, організує зі студентів товариство для військового вишколу під назвою »Січові Стрільці«.

Що робив Є. Коновалець, попавши в російський полон?

Вів освідомлюючу національ-

Конспект лекції, зробленої головою Центральної Управи СУМ на курсі виховників юних членів СУМ в Бельгії і присвяченої пам'яті Євгена Коновальця в 25-річчя з дня його трагічної смерти з рук ворога.

ну працю серед полонених, а коли вибухла революція в Росії 1917 р., і в Україні, в Києві, створилася Центральна Рада, він шукає з нею контакту, щоб з полонених створити українську армію, потрібну для оборони молодої Української Держави.

Чому Центральна Рада не давала зразу дозволу творити армію?

В тодішній Центральній Раді переважали соціялістичні партії, які вважали, що Україні вистачить автономія в межах Росії і що армії не потрібно. До того Центральна Рада боялася наражуватись на закид з боку москалів, які були в стані війни з Австрією, що вони з полонених австрійської армії організують українську армію.

Коли прийшла згода ЦР творити військову формацію з полонених галичан?

Така згода прийшла 12. 11. 1917 року від Симона Петлюри, як Генерального Секретаря військових справ. Було це в часі, коли владу в Московщині перебрали большевики і коли для свідомих національно державників було ясним, що без боротьби українська влада не вдержиться. Для того потрібна була своя власна збройна сила.

Яку ролю відограв Є. Коновалець в формуванні Куреня Січових Стрільців?

Спочатку, Є. Коновалець, мимо свого старшинського ступеня, вписався до Куреня як звичайний вояк. Комендантом Куреня був іменований старшина російської армії Ол. Лисенко тому, що він був членом одної з соціялістичних партій. Курінь був організований за модною тоді в революційний час системою »солдатських рад« без строгої військової дисципліни, із знесенням військових ранг, допущенням до військових частин спеціяльних соціялістичних аґітаторів. Проти тієї системи виступив Є. Коновалець і за ним пішло привикле до порядку і дисципліни галицьке вояцтво і старшини, обираючи своїм комендантом Є. Коновальця. До помочі комендантові вибрано 7-членну Стрілецьку Раду. Сталося це 19. 1. 1918 року на передодні проголошення 4-го Універсалу.

Яка була роля Куреня Січових Стрільців в обороні Києва в січні 1918 року?

В той час, по проголошенні 4-го Універсалу, большевицька Москва вирушила великими силами на Київ, а внутрі Києва викликала повстання проти Центральної Ради. Розкладені аґітаційно військові частини УНР проголосили »невтралітет«, а до здушення повстання виступив Є. Коновалець зі своїми Січовими Стрільцями, Гайдамаки Симона Петлюри і ще деякі малі військові одиниці. В той же час в оборону столиці України, під Крутами, виступив студентський Курінь, що нашвидко зор-

ганізувався під впливом Січових Стрільців. Повстання в Києві було здушено.

Яка була постава Є. Коновальця в час гетьманського перевороту в Києві і в період гетьманату?

В дні 28. 4. 1918 року, коли німці захопили будинок Центральної Ради, Є. Коновалець ждав наказу від військового Секретаріяту ЦР, щоб виступити проти німців, але такого наказу не дістав. Гетьман Павло Скоропадський, доцінюючи вартість Січових Стрільців, запропонував Є. Коновальцеві перейти з Куренем під його владу. Після відмови, Курінь СС було роззброєно. Згодом, коли політичні партії оформилися в т. зв. Національний Союз, що був в опозиції до уряду Гетьмана, Є. Коновалець домагався, щоб підтримати уряд Гетьмана, очистивши державний апарат від москалів і ворогів України, щоб тільки зберегти за всяку ціну її державність. Його проєкт відновити Курінь Січових Стрільців був одобрений всіми партіями, що складали Український Національний Союз і одержав апробату Гетьмана. Однак на вимогу російських старшин, що були в штабі Гетьмана, Куреневі не дозволено перебувати в Києві, а переслано їх до Білої Церкви, де вони себе скріпили, як чисельно так і під оглядом озброєння. Щойно коли Гетьман, під тиском москалів, проголосив 14 листопада 1918 року злуку України з Московщиною, Курінь Січових Стрільців під командою Є. Коновальця виступив у бій проти ворожих сил в Україні. Рішальний бій проти переважаючого ворога Січові Стрільці виграли під Мотовилівкою, біля Києва і перші ввійшли до столиці.

Яке було становище Є. Коновальця в час творення західньої Української Держави?

1-го листопада 1918 року, коли після вдалого повстання влада перейшла в українські руки, в Києві була ще влада Гетьмана. На пропозицію Гетьмана, який одержав прохання з Галичини про військову допомогу, щоб Січові Стрільці відійшли до Галичини, Є. Коновалець відповів відмовно, вважаючи, що дорога на Львів може йти тільки через Київ, а Києву в той час грозила велика небезпека з півночі. Не залежно від того, Є. Коновалець пильно слідкував за подіями в Галичині і подавав постійно допомогу своїм братам в формі зброї і харчових запасів.

Проти яких небезпечних проявів в системі державного будівництва вів Є. Коновалець уперту боротьбу?

Найгрізнішою внутрішньою небезпекою української Держави була *анархія й отаманія,* що й довели до упадку молоду Українську Державу. Є. Коновалець на кожному кроці вів безпощадну боротьбу з тими проявами, ставлячи за приклад дисципліну і лад, які панували в його

Курені Січових Стрільців, що з Куреня 500 людей дійшов до величини Корпусу в 20.000 вояків.

Чому прийшло до ліквідації Корпусу Січових Стрільців?

До ліквідації Корпусу Січових Стрільців прийшло 6-го грудня 1919 року, коли уряд УНР, в порозумінні з поляками, рішив здемобілізувати армію, переходячи на терен Польщі. Поляки, що боялися сили Січових Стрільців, ужили підступу, розброїли вояків, забравши їх до таборів полонених.

Якими основними принципами керувався Є. Коновалець під час бурхливих подій 1917-1919 років?

Три головні принципи лягли в основу дії і визначували завжди поставу Є. Коновальця: *Самостійність, Державність, Соборність*. Від тих принципів він ніколи не відступав і ними керувався також пізніше на протязі всього свого життя.

Яке було становище Є. Коновальця до т. зв. »Варшавського договору«?

Підписаний урядом УНР в квітні 1920 р. »Варшавський договір« застав Є. Коновальця з Січовими Стрільцями в полоні в Луцьку. Знаючи зрадливість поляків, Є. Коновалець не вірив у тривкість того договору і тому дорадцував Головному Отаманові Симонові Петлюрі добитися звільнення Січових Стрільців, відпровадити їх до Чехо-Словаччини і з них там сформувати бриґаду, яка могла б перекинутись на південь України, очистити той терен від большевиків, а відтак допомогти Петлюрі відв'язатись від польського союзника. С. Петлюра добився звільнення Січових Стрільців, але бриґади зорганізувати не вдалось. Коли ж відтак поляки мусіли з-під Києва відступити і большевики пішли походом на Польщу, Є. Коновалець радив С. Петлюрі зі своїм військом відійти в Карпати, большевиків пропустити крізь Польщу, настрашити тим західні держави і змобілізувати їх проти большевиків, а тоді разом визволити з-під них Україну. С. Петлюра однак, вірний союзові, з того пляну не скористав.

Для чого і ким була створена Українська Військова Організація — УВО?

УВО була створена на пропозицію Є. Коновальця на нараді Стрілецької Ради в Празі в 1920 році для організації боротьби з окупантами України. Була це організація тайна, складена з найбільш довірених і певних вояків і старшин Січових Стрільців та вояків Українських Армій. Члени УВО заприсяглись »здобути Українську Державу, або згинути в боротьбі за неї«.

Чому дійшло до створення Організації Українських Націоналістів — ОУН?

До створення ОУН дійшло в 1929 р., щоб об'єднати окремі гурти і товариства, які ставили собі за завдання поширення і

поглиблення ідейно-політичної революції серед найширших кругів українського народу. УВО влилася також в ОУН і стала її бойовою референтурою.

Основним завданням ОУН було вести дальшу боротьбу на всіх відтинках за побудову незалежної Української Держави. Для того було рішено:

1. Розбудувати революційну організацію по всій Україні;

2. Вести інтенсивну пропаґанду української справи по всіх країнах вільного світу;

3. Свою політику і боротьбу спирати на власні сили українського народу, а не на чужі орієнтації;

4. Готувати старшинські кадри для майбутньої збройної сили України, а зокрема для переведення всеукраїнського повстання.

Євген Коновалець зі своєю тайною організацією став небезпечним противником для окупантів України. Тому вони шукали всіх можливих нагод, щоб його знищити. Вже в 1936 році швайцарська поліція викрила большевицьких аґентів, що підготовляли замах на Є. Коновальця. Остаточно вдалося ворогові знищити фізично Є. Коновальця в Ротердамі в Голляндії, 23. 5. 1938 р., при помочі пекельної машини, що її вручив Є. Коновальцеві московський аґент, який взяв на себе маску зв'язкового з України. Так згинув той, хто для України посвятив своє ціле життя і удостоївся найбільшого звання — Вождя українського Народу.

На фото побіч:
Почесний член СУМ, проф. Григорій Ващенко, визначний вчений-педагог, автор багатьох праць на теми національного виховання.

Цього року професорові сповнилося 85 років.

Многая літ, Ювіляте!

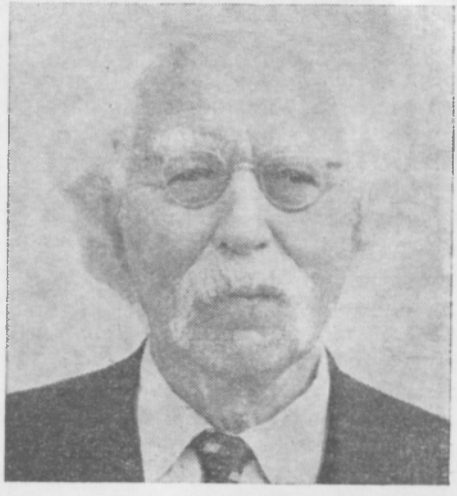

Проф. Г. ВАЩЕНКО

СЕМЕН ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ

І ЙОГО ОПЕРА »ЗАПОРОЖЕЦЬ ЗА ДУНАЄМ«

(з нагоди 100-ліття першої вистави й 150-ліття народження автора)

М. СКАЛА-СТАРИЦЬКИЙ

Українська народня опера »Запорожець за Дунаєм« є, без сумніву, найпопулярнішою музично-театральною вистáвою, яка вже цілих сто років не сходить зі сцени українських та чужих театрів.

Автором, і першим виконавцем головної партії-ролі у цій опері, Івана Карася, був Семен Гулак-Артемовський, небіж відомого українського письменника того самого імені.

Семен Гулак-Артемовський народився у містечку Городище, Київської області, повіт Черкаси, у 1813 році. Початкову освіту здобув у Київському Духовному Училищі. Маючи 25 років, був завербований композитором М. І. Ґлінкою до придворної царської капелі в Петербурзі. Ґлінка був дириґентом тієї Капелі, як колись українські композитори Дмитро Бортнянський, Максим Березовський та Артим Ведель. Бути членом, себто співаком тієї Капелі, вважалося тоді великим відзначенням і досягненням тому, що до Капелі приймали тільки особливо обдарованих гарними голосами й непересічною музикальністю хлопців. Семен Гулак-Артемовський вже змалку відзначався гарним голосом і великою музикальністю. Тож не диво, що після одного року праці в Капелі, його вислано до Франції та Італії на доповнення музичних і співацьких студій. Гулак-Артемовський був високого росту, дуже красивий і талановитий як актор. Після двох років студій у Франції й Італії виступає вже як соліст в оперових театрах, а повернувшися в Московію, став першим бас-баритоном, солістом імператорських театрів. Цілих 22 роки виступав він на сценах тих театрів, після чого перейшов до українського театру, де виступав також як співак та драматичний актор в українських співоґрах, водевілях і народніх драмах.

На російських сценах імператорських театрів у Москві й Петербурзі Семен співав: Руслана в опері »Руслан і Людмила« Ґлінки, Кльода Фролльо в »Есмеральді« Дарґомижського,

Дон Жуана в »Дон Жуані« Моцарта, Річарда Форда в »Пурітані« Белліні, Мамая в »Куліковскій битві« Рубінштайна та багато інших, а, написавши свого »Запорожця за Дунаєм«, був першим і напевне неперевершеним досі виконавцем Івана Карася. Помер Артемовський в Москві у 1873 році.

Композиторську діяльність почав Артемовський писанням водевілів, себто, музично-театральних вистав, у яких деякі сцени були співані. Ці співи складалися з народніх пісень, які композитор підшукував відповідно до дії на сцені і вставляв їх у п'єсу. Звичайно, ці

МИРОСЛАВ СТАРИЦЬКИЙ (артистичне ім'я Міро Скала) — один з найбільш обдарованих тенорів і, без сумніву, найславніший український співак на чужині. Він заангажований постійно як перший тенор в Королівській Опері »Ля Моне« в Брюсселі, а крім цього часто влаштовує свої власні концерти в Європі та Америці, виступає по радіо і має награних кілька грамофонних пластинок.

п'єси були нескладного драматургічного характеру і змісту. Такими музичними водевілями, або дивертисментами, до яких Семен Гулак-Артемовський піднайшов пісні, відповідно їх поєднав у цілість і написав музику були:»Степная жизнь циган« (1851), »Українська свадьба« (1851), »На кануне Іванового дня« (себто »Ніч під Івана Купала«) (1852) та інші. Ці водевілі не мали великої музичної вартости, але ту велику заслугу, що у них на сцені, у мистецькій формі й виконанні професійних артистів українських театрів, були виконувані й популяризовані українські народні пісні, серед, у той час, змосковщеної української аристократії та різнонаціонального населення українських і московських міст і містечок. Українські театри їздили тоді по цілій московській імперії, а в Україні, як відомо, заборонено було говорити й писати українською мовою. Тому у таких обставинах, ці простенькі водевілі, переважно з українського народнього життя, й українські народні пісні і танці відограваали велику освідомлюючу ролю серед українців, які забували »хто вони, чиї сини і яких батьків діти«, а також здобували симпатії у чужинців для українського народу, його національної культури, звичаїв, обичаїв.

Такі водевілі писав також Кропивницький, батько українського професійного театру.

»Запорожець за Дунаєм« не є водевілем, а справжньою українською народньою оперою, написаною за всіми правилами так званої »опери-комік«. Це не значить, що така опера обов'язково мусить бути комічною. Це тільки один із жанрів оперової творчости, названий так французами. Німці, наприклад, називають »фольксоперою« (по нашому — народня опера) таку, в якій іноді зовсім немає нічого комічного. Наприклад, »Тоска«, »Вертер«, »Євґеній Онеґін«, »Фрайшіц« та багато інших, у яких немає нічого комічного, а, навпаки, — повно драми, трагедії, плачу та горя, у Франції вони всі називаються »операми-комік«. То значить народніми операми, в яких може бути: комедія, драма і трагедія, тільки не шарж, або так званий »буф« і не помпезність так званої великої опери, »опери серія« (поважної опери). Опера »буф« — це, звичайно, сатира, а »опера серія« — це великі музично-театральні твори, поважного характеру (»Аїда«, »Князь Ігор« та інші).

У операх-комік, на французьких сценах, практикується говорені діялоги, без супроводу оркестри, взагалі без музики. Натомість в Італії й Німеччині, у тих самих операх, тих самих творах, співається ці діялоги

під акомпаніямент стоячих, протяжних акордів на гарфі або фортепіяні. Всі ці говорені та співані діялоги-речитативи говориться й співається дуже швидко, так званими скоромовками, які в італійців досягають акробатичної віртуозности.

Твір »Запорожець за Дунаєм« Семена Гулака-Артемовського, по своєму характері й музичній структурі належить до жанру оперової творчости »опери-комік«. Дехто з музикознавців називає його оперетою, але це неправильно.

Л. Архимович у своїй праці »Українська клясична опера« (Київ, 1957 р.) на сторінці 128 каже таке: »Стиль музики свідчить про те, що перед нами — зразок лірико-комічної **опери**, а разом з тим чимале місце посідають історичні та героїко-патріотичні мотиви. І в цьому — одна із своєрідних рис невмирущого твору Гулака-Артемовського. Разом з тим музична драматургія »Запорожця за Дунаєм« **оперна**, не типу вистави з музикою. У цій опері є надзвичайно цінні риси для розвитку національного оперового мистецтва, а саме: виведення народніх образів, народніх типів, народнього життя на сцену великого оперового театру, глибоке осмислення народньої музичної творчости, перетворення її в розгорнуті **оперові форми**, створення справжнього реалістичного методу музичних характеристик. Ось чому цей твір Гулака-Артемовського по праву вважається **першою українською оперою** у повному й прямому розумінні слів«.

В опері »Запорожець за Дунаєм« Гулак-Артемовський послужився говореними діялогами. Ці говорені діялоги також дають нагоду деяким музикознавцям називати цю оперу — оперетою. Це також невірне. Артемовському видавався цей спосіб більш природним, зближеним до української народньої співогри. Біда тільки в тому, що різні, й у різні часи, виконавці довільно змінюють ці говорені діялоги, а підсовєтські виконавці цілковито поперемінювали навіть співаний текст-слова. Наприклад, в »Молитві« Андрія, з оригінального, написаного автором, релігійно-патріотичного тексту, не залишилось нічого. Там замість оригінальних слів »Владико неба і землі...« співається: »Блаженний день, блаженний час...«, що не має нічого спільного з молитвою. Але чар музики цієї »молитви« незнищимий. Він уже сто років діє на своїх і на чужинців з такою самою силою, такою самою переконливістю, як тоді, **14-го квітня 1863 року**, коли ця українська, народня, лірико-патріотична опера »Запорожець за Дунаєм« була вперше ви-

ставлена на сцені славного тоді столичного »Маріїнського театру« в Петербурзі. Вистава мала великий успіх і стояла в репертуарі цього театру протягом цілого 1863/64 театрального сезону. Те саме було у наступному, 1864/65 театральному сезоні в Москві, куди був заанґажований автор опери, співак і композитор Семен Гулак-Артемовський.

В Україні, натомість, немає, здається, ні одного села, ні містечка, ні одного великого чи малого театру, ні одного аматорського драм-гуртка, ні одного професійного театру, який не ставив би »Запорожця за Дунаєм«, немає ні одної людини, яка не знала б пісень і мелодій з цього твору, ні одної співачки, яка не співала б пісні Одарки з »Запорожця« — »Ой казала мені мати, тай приказувала, щоб я хлопців у садочок не принаджувала«. Ця пісня стала такою популярною в народі, що її вважається майже народньою піснею.

Ціла дія опери »Запорожець за Дунаєм« проходить біля хати, садиби козака-запорожця Івана Карася, який, після зруйнування Запорозької Січі на Дніпрі Катериною II-гою, поселився в турецькому краю за Дунаєм. Цих переселенців мучила туга за рідним краєм, рідною Україною, яку вони покинули добровільно, щоб не бути слугами-рабами московського панування, московських окупантів, на своїй рідній землі. Дехто із них так тужив за батьківщиною, що хотів вертатися в Україну. Але для того, щоб вернутися в рідний край, треба було мати дозвіл султана. Карась, старий, розумний і дотепний козак, хоче бачити султана, говорити з ним про цей дозвіл, але не знає як того добитися. Тим часом султан, проходжуючись, зайшов під садибу Карася, почав з ним розмовляти. Та Карась не знає, що говорити з султаном, приймає його за звичайного турка, хоче частувати горілкою, але не має під рукою чарки. Іде в хату по чарку, а за той час султан відходить, залишаючи свого слугу-евнуха на своєму місці. Цьому слузі доручив султан припровадити Карася до себе в палати. Карась переодягнувся в турецьку одежу і йде до султана. Розмовляє з ним, але далі не знає, що говорить з султаном, якому розказує всі свої та других переселенців бажання. Султан видає наказ, щоб усіх, хто хоче вернутися в Україну, відпустити. Переселенці дякують Всевишньому молитвою за ласку, що вислухав їх бажання. Цю молитву співає молодий козак з України, Андрій, а цілий хор повторяє за ним рефрен цієї молитви, в оригіналі слова якої є такі:

Владико неба і землі,
Взивающих к' тобі з мольбою
Десницею всіх нас святою

З висот небесних осіни!
О, Боже, призри на народ,
Єдина бо єси надія...
І благости Твої святії
Славити будем з рода в род!
О, батьківщино, в чужині
Сини твої в журбі змарніли
І в тузі спомини будили
Про горе й муки всі твої.
Щасливий путь нам Боже [дай!
На Тебе, Спасе, уповаєм,
В сльозах до Тебе прибі- [гаєм,
Побачить дай нам рідний [край!

Після цієї молитви, Оксана співає веселу, патріотичного змісту пісню:

Там за тихим за Дунаєм
На землі є Божий рай.
Ми туди, туди бажаєм,
Там наш милий рідний край.
Верби, тополі похилі,
Хижі наші оповили...
Плачуть, плачуть, нас там [ждуть,
Дай же, Боже, добрий путь!
Україно, рідний краю,
Серцем я тебе бажаю.
Все, що миле, жде там нас,
Дай же, Боже, в добрий час!

Отож, як бачимо, моттом цілої опери є Бог і Україна. Змістом цього невмирущого твору Семена Гулака-Артемовського є — патріотизм, віра в Бога, любов до України, туга за рідним краєм і щирий український гумор.

Музика »Запорожця за Дунаєм« українська, народня, дотепна й нескладна. Пісні й арії дуже мелодійні, легко запам'ятуються.

Опера складається з невеличкої увертюри і трьох дій. Доволі багато місця відведено українським народнім танкам.

Леся УКРАЇНКА

НАДІЯ

Ні долі, ні волі у мене нема,
Зосталася тільки надія одна:

Надія вернутись ще раз на Вкраїну,
Поглянути ще раз на рідну країну,

Поглянути ще раз на синій Дніпро, —
Там жити, чи вмерти, мені все одно;

Поглянути ще раз на степ, могилки,
Востанне згадати палкії гадки...

Ні долі, ні волі у мене нема,
Зосталася тільки надія одна.

ГЕНІЙ ШЕВЧЕНКА

Проф. Павло САВЧУК

(Закінчення з ч. 1/69)

Генія Шевченка ми розглядаємо в нашій короткій доповіді з трьох основних аспектів: Шевченка-маляра, пізніше і ґравера; Шевченка-поета, пізніше драматурга і прозаїка, і Шевченка-політика, ідеолога українського національного визволення, включно до відбудови самостійної соборної Української Держави.

Ці три окремі шляхи життєво-творчого чину діяння Шевченка тісно пов'язані між собою спільною ідеєю. Часто один чинник у своїй творчій діяльності входить у другий, наприклад: політична ідея втілюється в поетичну творчість і, навпаки, поетична творчість видвигає політичну ідею. Таксамо й малярські твори, відображуючи відповідну ідею, споріднюються з політикою (малюнок »Церква всіх святих у Києво-Печерській Лаврі, сепія; оригінал зберігається в музеї українського мистецтва в Києві) або з поетикою (начерки олівцем »Селянки«, кілька варіянтів; оригінал зберігається в Державному Музеї Шевченка). Таку творчу поєднаність співдії чинників поета ми назвали *концентричністю*. Хоч ці окремі чинники: малярство, письменство і політика, мають свої окремі шляхи творення й розвитку, але вони в Шевченка поєднувалися в одну ідею, ідею вияву психологічного національного »я«. Така концентричність ідей властива лише геніям.

Ми найбільше знаємо Шевченка-поета; дещо знаємо Шевченка-маляра; мало знаємо Шевченка-політика, ідеолога революційно-визвольних змагань українського народу; ще менше Шевченка-історика і Шевченка-педагога. Але не забуваймо, що Шевченко був драматургом, знав добре театр, був знаменитим деклямато-ром, чаруючим співаком, знав музику, розумів її естетичні нюанси. В товаристві Шевченко був завжди приємним співрозмовником, прекрасним оповідачем, якого слухали з затаєним духом. Він навіть умів часом розсмішити своє товариство дотепним гумористичним словом. Такий в основному образ Шевченка. Але ми проаналізуємо Шевченка лише з трьох згаданих аспектів: як маляра, поета й політика.

Малярство. Малярство Тараса Шевченка — це було першим чинником його природнього вияву, що звемо талантом, цей чинник, як і всі інші, натхнені йому Всевишнім. Цей селянський син-кріпак відчув у собі цей чинник, який спонукав його до творчого вияву, без стороннього втручання. Він сам шукав людей, щоб добру навчили; шукав різних малярів-дячків, щоб допомогли його талантові вийти творчістю на світ Божий. Згадаймо як пізніше Шевченко писав про свої дитячі творчі спроби:

» . . . куплю
Паперу аркуш, і зроблю
Маленьку книжечку; хрестами
І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу,
Та й списую Сковороду
Або »Три царіє со дари«.
(»А. О. Козачковському«)

Шевченко, як відомо, почав свою кар'єру з малярства. Він відчував життєву потребу в малярстві; як для дихання повітря, так для Шевченка було малярство. Малювання козака Платона, за що був караний паном Енгельгардтом, будучи в нього за слугу, або змальовування різних лубочних картин, — це все початки першої творчости малярської. Шевченко відчував велике значення малярства в суспільстві; знав, що воно дається вибранцям Всевишнього. Хоч ці вибранці часто мали тернистий шлях, від народження й до смерти. Про таких вибранців Всевишнього Шевченко прекрасно сказав у своєму творі »Художник«. Наведемо уривок.

»Великий Торвальдсен, — каже Шевченко, — почав свою блискучу артистичну кар'єру вирізуванням орнаментів і тритонів з риб'ячими хвостами для тупоносих копенгазьких кораблів. Безрадісний, безнадійний почин. Та чи багато на світі вас щасливих геніїв-малярів, які не так начинали? Дуже й дуже мало! В Голляндії, наприклад, під час самого блискучого золотого її періоду, Остаде, Бергем, Теньєр і цілий ряд знаменитих мистців (крім Рубенса і Ван-Дайка), почали й кінчали свої мистецькі кар'єри в бідності. Трапляється і в наш дев'ятнадцятий освічений вік, вік філантропії і всього прихильного в користь людства, при всіх своїх засобах відсунути і закрити жертви.

Карающей богине обреченной.

За що ж, питання, цим уособленим ангелам, цим представникам живої доброчесности на землі випадає майже завжди така гірка доля? Мабуть, за те, що вони ангели в тіні«[7]) (Переклад з московської мови наш — П. С.). Таким ангелом у тіні був Шевченко.

В Петербурзі Шевченко звернув на себе увагу І. Сошенка малярством (1835), а потім відомого професора Академії мистецтв Карла Брюлова, який оцінив Шевченка, як великого, природнього дару, мистця. До думки Брюлова, в оцінці Шевченка, приєдналися О. Венеціянов, В. Григорович, М. Вієльгорський і ряд інших відомих знавців мистецтва.

Всі ці знавці побачили в Шевченкові надзвичайний талант, якого не знаходили ні в жадному найкращому учневі Академії мистецтв у Петербурзі. Вони постаралися викупити Шевченка з кріпацтва. Після звільнення Шевченка з кріпацтва (1838), він зараз же вступає до Академії мистецтв, яку закінчує в 1845 році з успіхом і відзначенням кількома медалями.

Після закінчення Академії, Шевченко виїхав в Україну й працював співробітником Археографічної комісії в Києві з 10-го грудня 1845 р. аж до дня арешту — 5-го квітня 1847 р. В Україні Шевченко змалював величезну кількість малюнків. До жовтня 1846 р. попад двадцять, як »Церква всіх святих у Києво-Печерській Лаврі« сепія), »Селяни« (кілька варіянтів, олівець), »Почаївська Лавра« (з півдня і заходу, акварель та внутрішній вигляд, акварель). Малюнки з природи й побуту: »Хутір в Україні« (олівець, акварель), »Дерево« (олівець), »Ліс« (олівець), »Дерева« (олівець); портрети: »Портрет невідомої в

Тарас ШЕВЧЕНКО (автопортрет)

бузковій сукні« (акварель), »Портрет купця« (олівець, акварель), »Портрет невідомого« (акварель) і ряд інших. (Ориґінали зберігаються в київських музеях).

Знамениті праці, альбом малюнків, виконаний офортом — є »Живописна Україна« Шевченка (1844), де вміщено шість офортів: »Видубецький манастир«, »Судна рада«, »Старости«, »Казка«, »Дари в Чигирині 1649 року«. Кожен офорт був коротко пояснений. Ці малюнки були виконані ще під час першої подорожі Шевченка в Україну в 1843-1844 рр. На цей альбом офортів була дана фахова й дуже прихильна критика, навіть польськими критиками, які жили тоді (1844-1845 рр.) в Петербурзі, як Ромуальд Подберезький та інші.

На засланні, в Оренбурзьких степах, хоч і було йому заборонено писати й малювати, але Шевченко в відповідний час малював і писав. Там Шевченко виконав також численні малюнки.

За своє коротке життя, Шевченко намалював понад 900 праць. Більша частина з них зберігається по різних музеях Києва, Львова, очевидно Москви й Петербургу та інших. Але чимало з них ще не віднайдено. Понад 200 малюнків знайдено без підпису, які, знавці мистецтва вважають, що то є наслідування невідомими малярами творів Шевченка. Щоб списати всю наявну малярську спадщину Шевченка, треба багато листків, тому ми на цьому обмежимося. Про мистецьку майстерність стверджуємо, що Шевченко відкрив нову добу в українському мистецтві, зокрема офортами, що привернуло зацікавлення іншонаціональних мистців до української тематики.

4-го вересня 1860 р. на урочистих річних зборах Петербурзької Академії мистецтв вшановано Тараса Шевченка званням академіка ґравюри-офорта.

Шевченко-поет. Коли ми проаналізуємо всю творчість Шевченка: поезію, прозу, щоденник і листування (листи), то побачимо цілком нову появу особистости в нашій історії взагалі, а в літературі зокрема.

Нова доба Миколаївської московської реакції в Україні початку XIX ст. вимагала нової літератури, літератури ідейно-національної, політично-визвольної. Цього вимагала історична доба й національні інтереси українського народу. Такої літератури не було. Поява такої літератури вимагала свого творця. А так, як така література мала б бути не лише звичайною літературою, з буденними мистецькими образами, а глибоко ідейно-політична, з небуденними мистецькими образами, то вона (література) вимагала творця-генія. Таким творцем-генієм з'явився Тарас Шевченко.

Крім цього, доба цього ж періоду початку XIX ст. в Україні вимагала вияву нових завдань в ході дії національного процесу: соціяльно-політичного й культурного. Ці вимоги ставились і до художньої літератури. Потрібно було глибоко вдивитися в суперечності суспільно-політичної системи в Україні; відчути психологічне національне »я«, що це »я« прагне, до чого змагає, за чим пробуджує свій голос, а часто й революційний виступ. Щоб підтримати ці психологічні зрушення, бажання народу, мала б прийти на допомогу література, з своєю непримиренною критикою феодально-кріпосницької системи, московського абсолютизму, бюрократизму тощо.

Так виникла потреба в створенні типових образів, представників різних суспільств: українського й московського (»Кохайтеся чорноброві та не з москалями« — »Катерина«). На це питання українська література відповіла реалістичною творчістю Шевченка. Вже в ранній баляді »Причинна« (1838) Шевченко показав ту різницю психологічного національного »я«. (»За що ж вони розлучили мене із тобою?«).

Реалізм у творах Шевченка був глибоким виявом душі свого народу (»А онде під тином опухла дитина голодная мре, а мати пшеницю на панщині жне« — »Сон«). Ідея справедливости в творчості Шевченка розкривала соціяльну суть народу:

»Схаменіться:
Усі на цім світі, —
І царята і старчата, —
Адамові діти!«
(»Сон«).

Або найгостріша непримиренність до поневолювачів України в історичному процесі. Поет кидає гнівні слова наболілої душі всього українського народу: »Це той перший, що розпинав нашу Україну, а вторая доконала вдову сиротину« (»Сон«).

Поряд з соціяльно-політичними мотивами в творчості Шевченка, він глибоко реалістично відобразив національно-визвольні прагнення українського народу. Це прагнення мало свої політичні концепції, які втілені були в політичні твори поета. Тому переходимо до третього аспекту.

Шевченко-політик. Внаслідок соціяльного й політичного гноблення Московщиною українського народу в часи Шевченка, назрівала щораз більше революційно-визвольна ідея. Ідея визвольної боротьби мала чисто національний характер. Національне питання в Україні ставало прапором у боротьбі з Москозщиною, за відновлення власної державности. Виразником такого національно-визвольного питання був Шевченко. Бо як дуже правильно стверджує це питання професор М. Грушевський: »З небувалою ні перед тим ні потім силою Шевченко в своїх поезіях виступав проти неправди і неволі, яка запанувала в Україні, і лукавим нащадкам пригадував забуту правду української історії«[8]).

Шевченко зривас політичну маску з Московщини й з глибокою вірою стверджує, що українська правда й слава не поляжуть, »не поляже, а розкаже, що діялось в світі, чия правда, чия кривда, і чиї ми діти« (»До Основ'яненка«).

Аналізуючи історично-політичні наслідки панування московського народу в Україні, Шевченко стверджує, що »Пожар не гасне, люди мруть, конають в тюрмах голі, босі... діти нехрищені ростуть, козацькі діти« (»Гайдамаки«). Це є невмирущі слова, що підтверджують і сучасну дійсність уярмленої України червоною Московщиною.

Поет-борець за правду й волю звертається з проханням до Матері Божої, щоб подала убогій його душі силу, »щоб огненно заговорила, щоб слово пламенем взялось, щоб людям серце розтопило і на Україні понеслось« (»Неофіти«). У своєму невмирущому »Заповіті« Шевченко звав свій народ поневолений:: »Кайдани порвіте, і вражою, злою кров'ю волю окропіте!«

Політична творчість Шевченка — це протест усього українського народу, що стогнав і стогне під тягарем неволі московської. Але поет свято вірив, що

»розкуються незабаром заковані люди!« Тому звав усі поневолені Московщиною народи: »Борітеся — поборете: вам Бог помагає; за вас сила, за вас воля і правда святая!« (»Кавказ«). А в національно-визвольну ідею свято вірив, що »Встане Україна і розвіє тьму неволі, світ правди засвітить і помоляться на волі невольничі діти« (»Суботів«).

*

Підсумовуючи нами сказане, й не претендуємо на вичерпність у такій короткій доповіді даної теми, стверджуємо, що геній Шевченка неперевершений у всіх поданих нами аспектах, що ніхто з українських мистців і письменників не може з ним зрівнятися. В своїх історичних творах Шевченко перший розкрив ролю українського народу в світовому маштабі. Він показав свій народ у його величі перед усім світом; висвітлив його героїчне минуле. В політичних творах був чоловим борцем проти московського поневолення, за національне й державне визволення українського народу!

Проф. Павло Савчук

---

7) Т. Шевченко, Твори в трьох томах, Київ 1955, т. II, стор. 503-504.

8) М. Грушевський, Історія України, Київ 1918, стор. 492.

Василь ДУБИНА

МИ ДІТИ КОЗАЦЬКОГО РОДУ

(пісня)

Ми діти козацького роду
Під сонцем стаємо уряд.
Відняті від свого народу,
Рвемося до нього назад.

У книгах, у школі і в хаті
Ми бачим, ми чуєм свій Край.
Як хочеш людиною стати —
Свою Україну пізнай.

Приспів:
Україно, Україно,
Матінко свята,
На твоїх німих руїнах
Зломано хреста.
Та вже час той недалеко,
Як прийде весна
І Тебе ми, як лелеки,
Збудимо від сна.

Хто хоче найшвидше там бути —
Той мусить знання осягти.
Не любить лінивих Славута,
І Київ не любить пустих.

Нехай наливається сила,
Під сонце, під вітер ідім.
Хай кожен за спиною крила
Відчує у рості своїм.

Приспів:
Україно, Україно . . .

Вже скоро нам судиться доля —
Ступити на землю свою.
Новітні герої неволю
Розвіють у нашім Краю.

Для нас то найкраща нагода
Себе показать у той час,
Ми ж діти козацького роду
І світле майбутнє — для нас.

Приспів:
Україно, Україно . . .

Ольга МАК

ЗА ГРІХИ БАТЬКІВ

Оповідання

(Закінчення)

Насвистуючи пісеньку, хлопець бадьоро крокує по паршивій вибоїстій дорозі у напрямі до містечка, де живе його родина. Викупається після буряків, виспиться, завтра проведе день з племінниками, потім візьме чисту білизну і якийсь клуночок з харчами, який йому кожного понеділка зранку готує Люба, і — знову до міста. В місті Левко вчиться і працює.

На душі у хлопця радісно, а тому все довкола видається гарним, навіть ями на шляху, що загрожують поломанням ніг при кожній найменшій неувазі. Але що там ями, коли хлопець сьогодні примирився з усією дійсністю. Вперше за дев'ять років при згадці про батька не почуває до покійного ворожнечі, а, навпаки, почуває вдячність саме за те, що в особливо важких хвилинах готовий був проклинати. Бо дев'ять років тому назад старий Баранюк, спантеличений большевицькою брехнею, продав у Канаді молочарню, хату і все, що мав, та, забравши синів (жінка померла раніше), поїхав »на родіну«. Левкові тоді ще й чотирнадцяти сповна не було, і він нічого не знав, а вірив у те, у що вірив батько. Данило, старший від Левка на вісім років, правда, мав сумніви і все казав: »Ой, тату, але щось та воно там мусить бути...« Але батько не давав собі навіть слова сказати і сердився: »Дурний ти зі своїм »щось«! Менше тих зрадників слухай, які сюди налізли. Чи ж власними очима не читаєш листів наших сусідів? Не бачиш, як хвалять життя? Діти в них по школах, по селах театри, лікарні, радіо... Чого тут сидіти й поневірятися? Я вже так за рідною сторною стужився, що мені світ не милий. Їдемо!«

І поїхали...

Левко до смерти не забуде найменшої подробиці з того дня, коли їм відкрилася правда. Батько з розгубленістю й жахом в очах зиркав довкола й розпачливо питав:

— То це той »рай«, про який нам стільки співано?! То оце той добробут?! То оце — щастя?! Діти, я сплю, чи я з глузду з'їхав?! Ану, вщипніть мене котрий, може прокинуся!..

Коли ж врешті опинилися в отій »хорошій квартирі« з двох комірчин у новозбудованому домі, де вже були повикривлювані двері без ручок і водогонні труби без кранів, батько впав на коліна перед синами й заплакав:

— Бийте мене, старого дурня, діти! Плюйте на мене, топчіть мене ногами, бо я заробив на те! Розлупайте мою лису макітру та й

подивіться, чи в ній полова, а чи клоччя, що така дурна була?!.. Та хай уже себе, а то ж ваш вік молодий запропастив, у таку нужду вкинувши!.. Ой, Боже ж мій, Боже!..

І через те, що сини ані не били його, ані не плювали на нього, а стояли мовчки, почав сам себе бити по обличчі, почав товкти головою об стіни і рвати на собі волосся. І була його розпука така щира, таке щире розкаяння, що й сини, дивлячись на нього, плакали.

— Годі, тату, — потішаючи, почав підводити старого Данило. — Зробили вже одну дурницю, то не робіть ще й другої. Погубите без пори і себе й нас. А ми молоді й жити ще хочемо. Живуть же люди якось і тут, спробуємо і ми жити. Ніщо не вічне. Взяла холера Сталіна — возьме ще й Хрущова разом з большевиками і москалями. Годі вам, не побивайтеся так...

І справді, почали жити, як всі. Батько пішов на роботу до фабрики, Данило — до молочарні, а Левко — до школи. Скінчив десятирічку і, щоби одержати право на вступ до вищої школи, змушений був також піти працювати на фабрику. Саме тоді загинув батько. Встановлено, що смерть сталася в наслідку нещасливого випадку, але ні Левко, ні Данило у випадок не вірили. Вони вже раніше були приготовані до того, що батько наложить на себе руку, бо не витримував »райського« життя. Старому було далеко важче пристосуватися до обставин, ніж їм, молодим. До того ж і совість його гризла. І його смерть, хоча як прибила синів, але не заскочила. Сподівалися того. Але, звичайно, нікому нічого не казали. Випадок — то випадок.

По смерті батька молоді Баранюки покинули Волинь і поїхали на південь України, де їх ніхто не знав. Уприкрилися їм постійні допити знайомих про Канаду та кпини в живі очі. Дивилися на них, як на людей несповна розуму, і все допікали: »Ну, як вам після американського пекла радянський рай видається? Правда, що добре? Ніхто не нарікає, ніхто закордон не тікає, всі вдоволені, всі хвалять...«

І почували Баранюки себе від тих кпинів так, наче б їх голками кололи, або по обличчі били. Тому, заїхавши на нове місце, дуже раді були, коли їм у всім добре відомій установі порадили: »Ви поменше про Канаду людям розповідайте. Та й самі забувайте про те, що колись було. Краще буде для вас. Зрозуміло?..«

Вчепившись за цю »дружню« пораду, Баранюки не то що нікому більше про Канаду не розповідали, а навіть не признавалися, що вони звідти приїхали. Коли ж приходилося в розмові, то казали, що вони з Волині — і квит. А правди, написаної у всіх анкетах, що зберігалися по секретних відділах, ніхто, крім явних і тайних агентів органів державної безпеки, довідатись не міг.

Таємниця в минулому накладала свою відбитку на життя Баранюків. Вони жили дуже замкнуто і ні з ким особливо не зближалися, щоби не давати права знайомим виявити надмірну цікавість до небажаних предметів. Тому люди їх недолюблювали, а навіть Дося цілком слушно вважала Левка »пісним немовою«. А яким же він міг бути, коли мусів постійно триматися на бачності, щоби не бовкнути лишнього? І, крім того, гнітила його ця таємниця, наче

щось сороміцьке. Принаймні, у нього завжди залишалося почуття пригнобления і скритої небезпеки, коли доводилося торкатися свого походження у розмовах з офіційними чинниками. Данило йому казав те саме. Але Данило був інакший. Він не любив багато думати, брав життя, доки воно давалося брати, і вірив у те, що долі й на коні не обминеш. З Любою він оженився всупереч волі її батьків і родини, які остерігали дівчину перед небезпекою і відмовляли її від шлюбу з людиною, народженою в іншій країні. Але кохання взяло верх над розумом, і молоді таки поженилися. І живуть щасливо ось уже сім років. А Левко щодо Досі дуже вагався. Принаймні, до сьогоднішнього вечора. Лишень сьогодні вирішив відкинути вагання. Кінець! Робитиме так, як Данило і всі інші.

— Ох, Боже, людина може бути щасливою навіть у Радянському Союзі, — міркує Левко. — Зрештою, це навіть добре, що я опинився тут. Бо, чи мав би я право жити краще, ніж живе Дося? Благословлю Тебе, Боже, що дозволив мені ділити труднощі з дівчиною, яку я покохав. Благословлю Тебе за те, що привів мене до знайомства з нею, бо ціна, яку заплачено за знайомство, дуже низька. І правду люди кажуть, що нема нічого злого, що би на добре не вийшло...

Оптимістично настроєний, з веселим насвистуванням, парубок бадьоро вибігає на ґанок братової хати і торгає клямку дверей. На його велике здивування двері не замкнені й відчиняються, а у вікнах темно. Що ж це? Полягали спати і забули замкнути двері?

— Гей, люди! — гукає він. — А чого це ви покинули двері відчинені?!

Мовчанка, яка зустрічає цей вигук, обдає Левка неприємним, моторошнуватим холодом, і він гукає ще раз:

— Люди, є хто в хаті, чи нема нікого?!

— Є, є, не кричи... — озивається з кімнати втомлений голос братової.

— Чому ж сидите напотемки? В піжмурки граєтеся, чи нафту щадите? Данило вдома?

Він починає шукати сірників, але раптовий плач братової паралізує його руку, породжуючи в серці смертельний переляк.

— Любо, ти чого?.. — заходить він напомацки до спальні. — Де Данило? Що сталося?

— Нема Данила, забрали!.. — крізь ридання вибухає Люба й затуляє обличчя руками.

Левко безпомічно розглядається по хаті, бачить незвичний нелад і неохайний вигляд братової, яка напевне сьогодні ані роздягалася, ані не чесалася. Вона сидить на великому ліжку в ногах синів, і той самий круглий, блискучий місяць, який недавнечко світив Левковому щастю, світить тепер на її подружню й материнську розпуку — так самісенько!..

Минає страшна мить, за яку Левко починає розуміти так багато, як не здолав би зрозуміти при інших обставинах за цілі роки, а його недавні міркування про щастя видаються йому жалюгідними.

Поволі підходить до братової, сідає поруч, обіймає за плечі й цілує її руки. Бо ось перед ним — ще одна українська жінка-страдниця.

— Бідна моя братова, бідна!.. — шепче він. — Бідний мій брат, бідні мої братанки, бідна Дося — всі ми бідні й нещасні, Любо, всі!..

Не зауваживши незнайомого імени, приплетеного до їхньої родини, Люба з риданням припадає до діверя, неначе шукає в ньому опори. А Левко гладить її поплутане волосся і в душі відчуває заздрість перед її сльозами, бо сам плакати не може.

— Коли ж це сталося? — питає.

— Позавчора вночі... — схлипує Люба.

— Ти ходила питати?

— Ходила. Та що поможе? Нічого не кажуть, тільки намагаються якнайдошкульніше дати відчути свою силу, якнайбільше принизити, якнайглибше влізти в печінки... Ох, Господи! Боже!..

Обидва хлопчики сьогодні сплять разом на батьківському ліжку, і Левко нескоро зауважує, що в старшенького перев'язана голівка.

— Що це з Богданком? — питає.

— Вілька його каменем поцілив...

— Знову Вілька?! Ну, на цей раз я йому не подарую і не подивлюся на його важного батька!.. — понуро погрожує Левко.

— От, зачепи ще одну біду! — лякається Люба. — Богдан також добре зіллячко...

— Так Богдан же ще дитина, а Вілька — парубок!

— Який там парубок! Шість років, чи дванадцять — однаковий розум. Ти би лишень подивився на нього... — Люба починає усміхатися крізь сльози. — Ти би побачив тільки, як Богдан огрів Вільку кілком удвоє більшим за себе самого... Мало вуха не відчухрав.

Левко уявляє собі завзятого племінника з величезним кілком (а це таке властиве йому!) і також починає усміхатися:

— Молодець Богдан!.. А за що ж це він його?

— Та за що ж? За Данила, звичайно. Вілька звідкись довідався, що ви приїхали з закордону і підмовив усіх дітей з вулиці кричати за нашими: »Американські буржуї«, »пузаті Семи«, »акули з Волстріту«, »диверсанти«, »шпіони« і ще казнащо. Наші носа не можуть на вулицю показати — так і обпадають їх, як тічня... Ну, а цей лобуз, — мати любовно гладить рукою висунене з-під ковдри голе стегенце, — доки терпів — терпів, а сьогодні десь видер кілка, зайшов Вільку з-заду і тріснув з усього розмаху. Вілька в крик, а цей — навтікача. Та Вілька ще встиг підняти камінь і пустити навздогінці. Голову до кости розсадив. Три шви треба було накласти. Але не кається. Нахваляється ще Вільці ногу зломити. А малий за ним: »І я йому також я-а-а-к дам, то він і жубів не пожбирає!..« Тепер хоч на замок обидвох замикай, щоби нової біди не напитати.

Однак і Люба і Левко, не зважаючи на нещастя, не можуть не сміятися зі »забіяк-Баранючат«, як їх прозивав Данило.

— Ай-яй, коли б же стільки тієї біди, що сьогодні!.. — знову сумніє Люба. — Стільки їхньої потіхи, що можуть іще кілками воювати і погрожувати зуби вибивати — малі. Повирастають — інакше буде. Не простягнеться рука ні по кілок, ні по камінь, а язик на погрозу не обернеться... Голови спущені носитимуть, говоритимуть тихенько, власної тіні боятимуться, бо ж сини »ворога народу« завжди є безправні, упосліджені, погорджувані... А-а-а!.. Правду ж мені батьки казали, та я, дурна, не хотіла слухати, не хотіла думати, очі й вуха на майбутнє заплющувала... А тепер

ви, мої синочки безталанні, за материнську любов, за батьківський нерозум до кінця життя будете покутувати...

Її бідкання цілком нагадує голосіння по мертвому, і Левко не витримує.

— Любо!!! — гукає обурено.

Але зараз же гасне. Махає рукою і сідає поруч із братовою.

— Твоя правда, Любо, — каже голосом переможеного. — І, на жаль, правда надто глибока: твої сини покутують нерозум своїх батьків, я й Данило покутуємо нерозум нашого батька, а всі ми разом — цілий нарід український — покутуємо нерозум своїх предків. Гріхи прадідів тяжать над нашою землею, і кожне покоління відчуває їх все більше, все дошкульніше. Що ж справді чекає наших дітей, коли вже й ми стали гірше рабів: не люби того, хто тобі подобається, не женися з тим, кого любиш, не говори вголос того, що думаєш, не думай того, чого партія не дозволяє, не плач, коли тобі хочеться, не смійся, коли не належить, не... Чорти б узяли таке трикляте життя!!!

Почавши тихо, кінчає криком, і братова мусить шарпнути його за руку:

— Та чи ти здурів?! Та ж сусіди почують!..

Левко гірко сміється:

— Ось воно: у власній хаті не смій слова голосніше сказати!.. Зрештою, яка там, у чорта, »власна хата«?! Немає власної хати, нема родини, нема незалежної думки, нема честі, нема почувань — нема нічого! Оце спадок, який нам залишили батьки! Тепер питання: а що ми лишимо нашим дітям?..

Левко дивиться на Любу проникливим поглядом і починає хіхікати злосливим божевільним сміхом. Потім схоплюється, біжить до вікна і тулить чоло до холодної шиби. Він дрижить від хвилювання, злість попросту душить його, родить бажання — закричати на цілий світ! Сам не знає, що робив би, але найперше, що йому хочеться, — це вхопити величезну каменюку і шпурнути її в ту кругляу, самозакохану, бестямно усміхнену пику блискучого місяця.

— Знаєш, Любо, — шпарко обертається він до братової, — на нашій землі вже віддавна одружуватися і мати дітей — гріх! Бо навіть нерозумна тварина перед тим, як привести дітей на світ, щось робить для їхніх вигід і безпеки. Та й ми також спершу курник робимо, а потім курей заводимо; собаці буду ставимо і якийсь черепок для нього знаходимо. Навіть якомусь дурному гарбузові грядку копаємо, ще й пригноїмо, щоби краще ріс. А що робимо для дітей, яких пускаємо на світ? Нічого! Ми супроти власних нащадків маємо менше зобов'язань, ніж супроти курки, чи гарбуза!

— Десь у світі, — продовжував, ухопивши повітря в груди, — існує поступ. Те, про що лиш мріяли батьки, дітям уже видається недостатнім. А в нас? Дідько вже взяв славу, взяв державу, взяв добре ім'я, врешті добрався і до речей матеріяльних. Та наші діди нашим батькам бодай старалися якусь латку поля лишити і сякутаку буду поставити. А вже наші батьки нам і того не лишили, бо не мали права. Ну, а ми? Що ми лишимо нашим дітям? Ти, наприклад? Лишиш, хіба, ко-о-орисну науку, як смирніше в ярмі ходити. І твій син не то що не поважиться з канадійкою оженитися, а навіть не зуміє закохатися. У нього бо й кохання буде

узалежнене від клясової, чи якої там іншої, »свідомости«... Ти вже постараєшся про те, щоби вони голівки спущеними носили, говорили тихенько і завжди пам'ятали, що вони — тільки упосліджені і безправні сини »ворога народу«... На тому твої обов'язки скінчаться...

Допік! Так допік, що Люба підскакує до нього з затисненими кулаками.

— А що ж ти порадиш, мудрагелю такий?! — кричить і собі, забувши обережність. — Яких обов'язків від мене хочеш?! Що я можу зробити?! Можу дати для їхнього життя свою кров, свою голову, своє... Чи я знаю?.. Кажи, що мушу зробити, щоби сповнити свої обов'язки у твоєму розумінні?!.

Цей вибух одразу гамує Левка. Він перепрошує Любу, садовить її знову і сідає біля неї. Сидить довгенько мовчки, тре чоло і напружено думає.

— Тепер трудно радити, Любо, — каже, обережно підбираючи слова. — Себто, трудно в кожному окремому випадку. Тут треба говорити про загальну засаду. А ця засада мусить бути така: перше, ніж одружитися і мати дітей, сповнити свій обов'язок перед ними. Право на батьківство і материнство треба здобути ділом, скерованим на те, щоби нове покоління жило в кращих умовинах, ніж батьки. Той, хто цього не сповнить, не сміє одружуватися і мати дітей.

Люба дивиться на діверя іронічно і з розумінням своєї вищости.

— Дуже гарні фрази, — каже, не криючи насмішки, — тільки мені неясно, як ти це все уявляєш собі на практиці?

— На практиці?.. На практиці кожен повинен підходити до проблеми по-своєму, відповідно до своїх сил і глибини розуміння справи.

Люба не перестає іронічно усміхатися:

— І все ж мені неясно... Ти, наприклад, як би розв'язав?

— Я?.. — Левко стискає голову і нараз ячить: — Ех, Любо, Любо, ти нічого не знаєш!..

Братова дивиться на парубка довгим, проникливим поглядом і переможно зідхає:

— Здається, вже знаю... — каже повільно. — І якраз воно до речі прийшлося... Зав'язала тобі якась горличка світ? Правда ж? Ну, і що ж тепер?..

— Нічого! — відрубує могильним голосом парубок. — Я не оженюся!

— Ах, так?! І це має бути таке геройство, яке ти розумієш?..

— Не оженюся!!! — в розпуці кричить Левко. — Не хочу, не смію стати причиною її страждання!.. О, Любо, коли би ти знала, як я її шалено кохаю!..

Тепер вони міняються ролями. Люба бере Левкову голову і тулить до себе. Шкода їй діверя, якого любить, неначе сина, або брата, і вона рада би його якось потішити.

— Ти їй казав? — питає.

Левко заперечливо крутить головою.

— Не казав? То треба сказати. Може вона і погодиться.

— Напевне погодилася б. Але я не погоджуся і тому нічого їй не казатиму!

— То як же буде?

— Не буде ніяк! Треба буде з тим скінчити!

— Е-е, хлопче! — з докором каже Люба. — Бачу, що в тебе відваги далеко менше, ніж у мене. А ти мене вчити збираєшся!.. Оце такий вихід?.. І як же ти дівчині зміну у відносинах поясниш?

Левко мовчить.

— Та ти знаєш, — невгаває Люба, — що можеш без пори їй життя знівечити, коли вона тебе справді щиро любить!..

Левко мовчить далі, і Люба також замовкає на довго. Щось думає, щось важить у думках і тоді каже:

— Ти кажеш, Левку, що не хочеш і не смієш стати причиною її страждання. — А ти певний, що розрив не причинить їй ще більшого страждання, ніж... ніж... як оце тепер у мене?.. — голос Люби починає тремтіти й нараз стає глибоким і врочистим: — Я тут багато наплела з розпуки, але... але це все тому, що я так невимовно люблю Данила!.. Я плачу зараз... Але, коли би можна було повернути все назад... я би вдруге, втретє і вдесяте зробила те саме!.. Ти кажеш, що кохаєш?.. Ні, Левку, ти не знаєш, що то кохати по-справжньому!.. Ти ще дитина... Але спитай мене — і я тобі скажу, що то значить — кохати!.. Ні, ні! Я не каюся, що пішла за Данила, бо за таке кохання, яке було між нами, варта якими завгодно муками заплатити! То було кохання! То є любов! Була, є і буде до смерти!

Люба якось раптом виростає в очах Левка, а слова її признання глибоко його зворушують.

— Дякую тобі, Любо! — каже він у пориві і черговий раз схиляється до руки братової. — Дякую від себе і від Данила!

Люба плаче щасливими сльозами і, як звичайно у таких випадках з людьми буває, хоче зробити щасливими всіх, а найперше — Левка.

— Так, хлопче, так, — говорить з усміхом, свідома своєї зрілості й переваги, — кохання — перша річ у житті людини. І ти не роби дурниці. Коли дівчина варта тебе, не вирікайся її. Признайся їй у всьому — і хай вона вирішить сама. Коли схоче йти за тебе — це буде доказ, що любить по-справжньому, коли ж злякається й відкинеться від тебе — туди їй і дорога. Не буде за ким плакати.

Але в Левка інший погляд на цю справу: він не збирається використовувати почувань дівчини на себе і не спихне на неї відповідальности за рішення. Зрештою, — що найголовніше, — ним самим щойно поставлена проблема раптом перетворилася для нього в імператив, до якого вся решта в житті, в тому і сам Левко, мусіли лишень достосовуватися.

І марне Люба висовує різні аргументи, марне переконує парубка, — у нього на всі слова братової одинока відповідь:

— Ні!

Дивиться на неї, дивиться на хлопчиків і ще з більшим завзяттям повторює:

— Ні!

Вкінці Любі обридає. Господи, чи ж то в неї у таку хвилину нема більшої турботи, як намовляти Левка на женячку?!

— Ні, то ні! — зідхає вона. — Роби, як знаєш — твоя справа. Я, коли про це й говорю, то лишень тому, що мені вас обидвох шкода. Дівчина буде страждати.

— Не буде! — могильним голосом озивається Левко.

— Е, це вже неповажно! »Не буде«! Що ж ти, якогось відвернизілля їй навариш? Взагалі, давай краще припинимо розмову. Я дуже втомлена...

Люба вмощується в ногах синів і затихає. Дуже скоро Левко зауважує, що вона спить. Виплакалася, виговорилася, і їй полекшало, а втома зробила решту.

Левко поправляє ковдру на племінниках, прикриває Любу теплою великою хусткою (маминою, привезеною ще з Канади) і сідає навпроти осиротілої родини на порожньому дитячому ліжку. Видається йому, що їм буде безпечніше і спокійніше спатися, коли він сидітиме на сторожі. Хоча, звичайно, це облуда. Дрібний злодюжка в бідній хаті не має чого робити, а супроти тих великих розбишак, які влазять у кожний закуток, Левко безсилий.

Думки біжать, як нитка довкола коловороту і все торкаються тих самих осіб: Данило, Люба, племінники і Дося. Потім — Дося, племінники, Люба і Данило. Тільки самого Левка нема. Замість нього існує кривавий згусток любови, страждання і ненависти. Та ще хуртовина думок, з яких так важко виборсатися на рідну дорогу!..

Холодний, жовтий місяць байдужо котиться по небу, однаково безтямно присвічуючи радости й горю, сміхові й сльозам, щастю й розпуці. Світить він і Левкові. Чому ж би й ні? Міг же світити на ріку й горб — може світити й сюди, в маленьку кімнатчину, по якій у безладі порозкидана дитяча одежа...

Світанок застає парубка на тому самому місці і в тій самій позі: Левко сидить напроти своєї родини, сперши підборіддя на долоні, а в його червоних від безсонної ночі очах світиться понуре рішення...

* *
*

В понеділок вони зустрічаються в умовленій годині на умовленому місці біля колишньої церкви, перетвореної в музей.

Мокро. На вулицях калюжі, бо до полудня йшов дощ, і тепер збирається знову. Хмари, нависши над самою землею, перетворили день у вечір.

— Може, підемо до нас? — запрошує Дося. — Чому маємо мокнути на дощі?

Вона вдягнена у червоне пальто і червоний берет, відсвіти яких роблять ще яскравішою її радість. Вона дивиться на Левка закоханими очима, в яких пробивається трішечки милого лукавства і трішечки ніяковости.

На її запрошення Левко не каже ні »так«, ні »ні«, і, забувшись од великого хвилювання, сильно стискає її пальці. Він уже прощається і тим стиском виладовує свій біль, хоча має вдавати, що не відчуває ніякого болю. Але серце протестує і кричить так сильно, що глушить веселий Досин щебет, і Левко не розуміє її слів.

— Ти чого такий? — раптом зупинившись, питає Дося і дивиться йому в лице. — Хворий? Сталося щось удома?

— Що? — наче пробуджується Левко. — Ах, ні! Не хворий і нічого не сталося. Що ж би мало статися?

Але Дося не вірить.

— А чому ж ти такий? — питає підозріло.

— Який?.. А-а! — Левко розуміє, що глупо перепитувати. Адже й сам знає, що він справді »такий«. Зовсім інакший від того, яким був по буряках, і навіть гірший, ніж звичайно.

— Досю, — одчайдушно мобілізує він свою відвагу, — я обіцяв з тобою поговорити... Пам'ятаєш?.. Ну, от... Але станьмо тут. Тут сухо і затишно...

Він заводить дівчину в нішу бічного входу церкви і бере її за обидві руки. Старається надати собі безтурботного вигляду, всміхається й одночасно проклинає себе в душі.

— От, Досю, — говорить неприродно відважно, — річ така, що... Ти пам'ятаєш... Ти позавчора справедливо зауважила, що я — пісний немова. Це тому, що... Як би тобі пояснити... Я маю від народження такий один фізіологічний недостаток... І коли ти питала мене, тоді, під кленом, пам'ятаєш?.. Я сказав... я сказав... Вибач, Досю, що я говорю так плутано... Але, бачиш, самозрозумілою річчю є, що природним закінченням кожного чесного залицяння є шлюб. Так же?

Бідна Дося! Вона спантеличена й не знає, як це розуміти: як сватання, чи як відмову. Левко ж воліє в цю хвилину сто разів умерти, перетворитися в камінь, або оніміти. Але ніяких перетворень не стається, і він мусить говорити далі.

— Й, от, Досю, річ така, що я не можу бути правдивим чоловіком... Не можу, бо... Ти сама повинна зрозуміти, чому...

Обличчя Досі виявляє розгубленість і переляк, які крають серце, але Левко не відступає.

— Досю, — продовжує вже щиро, і через те перестає плутатися, — я присягаю тобі, що любитиму тебе до смерти, я кленуся, що я хотів би одружитися з тобою, але не можу! Ти є великим щастям у моєму житті, за яке я вічно хвалитиму Бога, і, може, воно навіть ліпше, що наше кохання залишиться чистим і непорочним, бо лишень чисті почування підносять людину і вказують їй дорогу до відважних вчинків. Згадай Данте, Досю, і його любов до Беатріче...

— Що ти вигадуєш, Левку?! — майже з криком перебиває його Дося. — Це все — неправда!

У її голосі бринять істеричні ноти. Дівчина опинилася в обличчі несподіваної кризи, щось тріщить і ламається в її душі, щось тікає, щось вмирає в ній, і це її наповнює протестом і жахом.

— Це неправда! — з благанням, ридаючи, вигукує вона ще раз і чіпляється, мов утопаючий соломини, припущення: — Це ти вигадав, щоби позбутися мене! Ти мене не любиш!..

— Досенько!!!

Він тратить панування над собою, забуває свою ролю, шпарко обіймає дівчину і цілує її з божевільною пристрастю, в якій нема нічого Дантівського.

— Досенько, моя люба, єдина Досенько!.. — шепче, задихаючись. — Вір мені, що я не можу назвати тебе своєю! Я не хочу, щоби ти потім страждала!..

Вкладає у свої слова весь несамовитий біль і всю любов, а руками й устами відчуває, що Дося спочатку наче непритомніє, завмирає і всією істотою вбирає в себе жар його пестощів.

Але це скоро минає. Дівчина починає холонути, штивніти і врешті визволяється з його обіймів.

— Не треба! — каже рішуче.

За цим словом Левко відчуває щось гірше від гніву й навіть ненависти — вгадує сором й огиду. І вони окропом обпікають і без того потовчене серце. До всього був приготований, але до огиди — ні. Не прийшло йому на думку, що дівчина зможе ним бридитися Але... треба й це прийняти.

А Дося вже по тому боці кризи, але реакцію переживає дуже важко. Дивиться нерухомими очима повз плече парубка на вуличний ліхтар, що саме засвітився, а в погляді її — апатія і порожнеча. Левкові навіть здається, що Дося вмирає, або вже мертва.

— Я йду додому... — тихо озивається вона.

— Я відведу тебе.

— Ні! — каже так, що він не важиться настоювати.

— Допобачення, — ледве підносить вона в'ялу руку.

— Допобачення, Досю...

Він ледве встиг торкнутися безвладних пальчиків, як вони нервовим рухом висмикуються з утиску. Бридко їй.

— Ах, це все дурниця! — не то силкується злагіднити драму, не то відганяє від себе думки Дося й усміхається такою штучною, жалюгідною усмішкою, що Левкові соромно й боляче за неї. — Нема про що згадувати... Прощай!

— Прощай і прости мене, Досю...

— Дурниці!

Хутко збігає сходами, а він, наче п'яний, спирається на стіну й жадібно пожирає очима червоне пальто, що посувається алеєю безлистих тополь до виходу, як пляма живої крови.

Ось вийшла за браму й зникла...

Тоді Левко також сходить зі сходів, але не йде вслід за дівчиною — він завертає за церкву до того кутка огорожі, звідки видно місце трамвайної зупинки, а в черзі біля неї — червоне пальто.

Судорожно обіймає стовбур якогось дерева і притулюється до нього щокою. Так чекає кілька хвилин, поки не дренькає знайомий дзвінок, а на дротах не спалахують тріскотливі електричні розряди.

Ще є час! Ще можна все завернути! Тільки крикнути: »Досю, я збрехав! Вернись, я поясню тобі все!..« І вона вернеться. Вона вернеться — і знову засвітить повня на оперізаний річкою горб, знову буде подорож у висоти на зоряному килимі неба, знову будуть теплі дівочі руки обплітати шию, а уста — розхилятися для поцілунку...

Але — ні, ні! Бо у світі існують не лишень самі мальовничі горби, обставлені полотнами Куїджі — існують також маленькі тісні кімнати, де в безладі порозкидані дитячі речі, існують молоді вдовиці, що оплакують свою долю, й існують малі хлопчики з порозбиваними головами. Левко це пам'ятає добре.

Черга посувається й скорочується. В ній посувається й червона фігурка. Ось підійшла до самих дверей, ступила на східку і зникла.

Кінець!

Починає рясити гострий осінній дощ, вулиця порожніє цілком, а Левко все стоїть, обнявши дерево, і дивиться на те місце, де недавно червоніло дівоче пальто.

— Досенько, моя Досе! — ячить він у думках. — Прости мене. Я зробив лишень те, що міг найліпшого придумати. Знаю, що й це тобі буде нелегко пережити, що будуть тебе переслідувати сором

та розкаяння, але все ж це легше від того, що могло тебе чекати. Не будеш нидіти з безплідного кохання, ані не будеш потім нарікати на свій нерозум. Директорські синки не дражнитимуть твоїх дітей через мене і не розчереплюватимуть їм голів камінням. А ти сама не будеш сидіти вдовицею в ногах своїх осиротілих синів і не плакатимеш до того самого місяця, до якого ти літала на крилах кохання. Гірко тобі, Досенько, в цю хвилину, а моє серце плаче кров'ю, — і так мусить бути! Не уникнемо покути за гріхи батьків наших, бо гнів Господній сягає аж до семого покоління... Та я бажаю тобі, моя зоре, справді якнайскоріше забути всю пригоду. Бажаю тобі знайти гідну пару й одружитися. Земля не може стояти пусткою, тому бажаю тобі здорових діток. А я, Досенько, не одружуся. Я піду шукати шляхів, які ведуть до розв'язки проблеми. Вони мусять бути, а ними ходять відважні. Спробую і я. Може, Господь прийме мою пожертву, почисливши її на долю моїх осиротілих братанків, на щастя твоїх дітей, Досенько, і скине щось із рахунку батьків наших...

Струми холодної води збігають по стовбурі дерева й обличчі юнака. А йому здасться, що то ллються його власні сльози з болю над свіжою втратою і з радости від безповоротно прийнятої постанови...

Кінець

Ж. Процишин

Із Збірки »МОЛОДЕ ПОКОЛІННЯ«

ВЕСНА

(Із записника політичного в'язня)

У поспішнім, з вигідного вікна в затишному купе,
з балькону хутора, в садах квітних над морем,
у товаристві дам і музики в кафе,
із казкових верхів, де всяке земне горе
кінчиться в чарочці із пляшечки Мартеля,
поети ясні рими — легкою рукою
для Тебе, Весно, пишуть радісним: »Прінцелля!«...

. . . . . .

О, дайте тут тих майстрів точеної рими:
за вікна ковані у невиличкі дірки,
що знають тільки біг лінивої години!..
у товаристві кибля, теру, візитирки...
Я голову даю: рожевий декалог
Твоїх законів — Весно, і правил краси
заміниться притьмом у чорний некролог!..

10 квітня.

Це моя перша весна у в'язниці!..

Засвітила нам сьогодні ранком у вічі так нежданo, як нежданo появляється перед нами постать гостя, що навшпиньки закрався в хату!..

Або радше відкрив нам на неї очі наш »надворний блазень« Серганюк. Він побудив нас усіх дикими вигуками. Розплющивши очі, ми бачили, як він навіжено стрибав довкола стола та натолочував ногою соняшних зайців, що зручно проскакували в нашу келію крізь густе віття привіконного каштана та малощо рідшу решітку... Вони мінялися, мов пливка золота рідина та штовхали до руху долівку, стіл, стіни!..

Сьогодні зіскакували ми з наших лежанок із прегарним тремтінням відродженої душі. При сніданку ми нароком заливали собі уста гарячим кип'ятком, щоб часом не втерпіти та не скрикнути по-дітвацьки:

— Хай живе весна!..

Стеценко, який притьмом намагається пожерти підручник італійської мови, напевно крикнув би для відміни:

— Eviva primavera!..

11 квітня.

Це вже без сумніву *весна!*

До речі: що таке весна у в'язниці?

Практично край простуді у холодних, мов труп, келіях і хініні, що зимою споживається у в'язниці фунтами.

Поетично: не побувавши в тюрмі, ви зумієте лише в мініятюрі відчути різницю між зимовими ранками, коли то ви, прокинувшись з нічної змори, лізете в напів-сонний каламутний день і о д н и м р а н к о м, коли ви, пробудившись, можете скупати своє обличчя в сонці та, вставши, виконувати свою ранішню роботу при супроводі пташиного хору...

Зокрема відчуєте різницю вмиваючись. Вмиваючись, так і чуєте, що вода сполікує вам прегарно лице, руки та груди... Однаково свіжими краплями цілющої роси сполікує вашу душу свідомість, що за решіткою стоїть погідна синява неба, що на каштані, тут біля вікна, переливаються ніжно-зеленою усмішкою перші пуп'янки, а поміж тими пуп'янками пурхає весела пташина та співає кантату на добрий день...

У вухах повно цього пташиного гомону та мила... Вами заволоділа дитяча примха і ви милите вуха ще більше, щоби... замилити пташиний гомін. Тепер стоїть вам у голові глухий шум, що наче живий мур відокремлює вас від усіх зовнішніх звуків!.. Згодом сполікуєте вуха і глухий шум уступає. На його місце приходить з невідпертою силою пташине щебетання... Його вам змити рішуче не вдасться!

Ви почуєте, як на дні та по кутках Вашої душі рветься павутиння, що його заснував за довгий-предовгий зимовий час павук нудьги...

Знаменитий цей Серганюк.

Нині він знову цілий ранок пробігав за соняшними зайцями. Втомившись біганиною, він сперся на ґратах і з кумедною силою почав співати про своє серце, якому весна припняла крила, та яке втікло на каштанове віття, де, гойдаючися, виспівує враз із цілим пташиним хором баляду про лицаря-сонце!..

Коли ж швидко сонце-лицар перейшло зовсім не лицарським, бо радше полохливим кроком візитатора на ліве крило в'язниці, Серганюк прибрав трагічну позу та оплакував втрату свого серця-птаха, що полетіло за сонцем і ніколи вже не вернеться до золотої клітки в його грудях... Щойно Китель припинив його співуче надхнення дужим викопом, спрямованим в його зад. Серганюк замовк і пішов умиватися, не скидаючи ні на мить з лиця своєї блазенської маски.

12 квітня.

На прохід бігли ми в непевному ожиданні:

— Зловимо ще сонце, чи не зловимо?

Подвір'я, де ми постійно проходжуємося, подібне до глибокої криниці, до якої соняшним промінням досить важко заглянути через двоповерхові цямрини...

Все ж таки лишився один відтинок подвір'я, де ми могли вигідно випещувати свої обличчя до сонця.

Ми бігали, мов дикі кози, та дужалися, мов десятилітні шибеники. Опісля в келії застелили долівку накривалами та влаштували годину акробатики.

13 квітня.

Хмари і дощ. Наші обличчя нагадують розмоклі квачі. Непокоїть нас Серганюк. Рано не хотів за ніяку ціну під-

вестися з ліжка та зняв пекольну бучу з ключниками. Від ранку не їсть, лише ходить з кута в кут, мов сновида. Тепер вже сперся своїм звичаєм на ґрати та втретє співає своїм немаценим голосом чи не власну пісню. Він співає поволі, намагаючися при тім фізичним зусиллям надробити недостачу голосового матеріялу. Він співає про »тугу«, що »плаче мов окрадена мати«, про »двері«, »ґрати« й про »мури«, про безвихідний сум.

Стеценко твердить, що це крайнє свинство співати таку прощацьку пісню!.. І ще хто як хто: Серганюк, що за п'ять літ своєї тюрми, здавалося, звик до неї, мов риба до води!.. Стеценко голосно, але безуспішно домагається від Серганюка перестати «завошивлювати« настрій в келії...

Вечір.

Серганюк, незрівняний артист. Поклавшися в ліжко, він ґеготався під накривалом до сліз. Весь його сьогоднішній трагічний настрій, це по-мистецьки відіграна комедія...

Стеценко звалився на нього мов тур...

14 квітня.

Чи це має бути дальший етап Серганюкової комедії? Прокинувшися зі сну, уздріли ми його при столі, спертого на правій руці та заєдно вдивленого в одну неозначену точку. Він умитий, вбраний та застібнутий.

Опівдні Серганюк не змінив своєї пози ні на йоту. Наші намагання зрушити його з тої мертвеччини не дають найменшого успіху!... Зуби в нього затиснуті та не хотять приймати поживи...

Вечором — те саме! Китель каже, що ця комедія добра на сцені, але не тут. (Він сам переконував нас вполудне, що Серганюк хворий та щоб дати йому спокій.)

Вночі з 14 на 15 квітня. (Рукою в темряві, навмання.)

Наша келія нагадує нічний шабаш духів. Ми сидимо, згорбившися на ліжках, закутавшися вище колін у накривала. Наш зір уп'ялений у чорну тінь, що сидить непорушно при столі, сперши підборіддя на правій долоні... Ми не запримічуємо навіть світла, що його в правильних відступах часу наганяє в нашу келію нічний дозорець. Без сумніву, ми передумуємо стільки, що ледве чи все те перейшло нам крізь голову коли-небудь...

15 квітня.

Раннім-ранком повезли Серганюка у »чорній повозці«... Ліпше повезли б його у ній просто на цвинтар. І так вона домовиною пахне!.. Ех, треба себе вдарити по нікчемній пиці.

20 квітня.

Гарно казав нині Стеценко, при вечірній гутірці: »Друзі, що нам та весна, що на світі!.. Нам та весна, що в нашому нутрі!.. Хай за решіткою одна весна другу доганяє. Нам коби одна, друга та третя весна в душі, доки не назбирається із них такий жар, щоб від нього все сухою лушпиною тріскало. (Шпурнув бляшаним кухлем у решітку, наповняючи келію гарчанням заліза...) Тоді і *для нас* буде весна«!..

— Панове, вечірня руханка!..

Це був Китель. Але Стеценкові слова — святі слова!

Б. ЛСОВЕЦЬКИЙ

НА ВЕРХОВИНІ АЙ-ПЕТРІ В КРИМУ

Вітер дме... Іти як важко...
Мить і вже звалився з ніг.
Шлях в каміння вбрався тяжкі...
Чи не стріне нас там сніг?

Не татарська це їдальня...
І яка ж вона брудна! —
Може з'їсти нам снідання
Там? Ні, гадка це марна...

Підхопив під руку Віру...
Промінь сонця — її зір!
Де ж подівся ранок сірий?
Очі! Ви безодня, вир...

Вже верхи від нас так близько.
Де ж той сніг? Непривітні,
Голі, хмурі, в в'юзі слизькій,
Як і ранок той сумні.

Вмить на верховину Віра...
Охспила міцно шпиль;
Сміх бренить в бескеду діри —
Геть тумани звідусіль!

І співа мені імлистий ранок,
Обгорнула радість знов жива;
Повен до вінця мій щастя [збанок, —
Лорелея пісню ту співа!

Крим, 1910.

Ніч у Параґваї

Помаранчі цвітуть, помаранчі,
Сніжно-білі, пахтять як рясні!
Що це? В нічки і в місяця танці
Мчать години зовсім нежурні.

В небі золотоясній зорі
Мерехтять, заворожені сплять...
Де ж турботи щоденні? Де горе?
Думки вільні несуться, летять.

Аромати тендітні лілеї
Ледь доносить іздаля вітрець...
Всі принади, чар нічки цієї
Оспівать чи зумієш, мистець?

Забувається злоба людськая,
Всі підлоти, мерзота буття
І Великая Сила Святая —
Мій маяк на дорогах життя.

1957, Параґвай.

Поступ у мирному застосуванні атомної енергії на Заході у 1962 р.

Використання атомної енергії для цивільних цілей продовж минулого 1962 р. поступало прискореним темпом і в різних ділянках, як індустрія, сільське господарство, наука в загальному та медицина занотовано нові здобутки.

Одним із наглядних осягів була в 1962 р. пробна подорож першого американського торговельного корабля, порушуваного атомною енергією, якого назва є »Саванна«.

В місяці грудні 1962 р. припадав також 20-річний ювілей »освоєння« атомної енергії, тому що перший атомний реактор почав функціонувати 2 грудня 1942 р. при університеті в Шікаґо. Від закінчення другої світової війни американські вчені зробили численні відкриття, які застосовуються для мирних цілей.

Народжується торговельна атомна морська фльота

Згаданий вище корабель »Саванна« може подорожувати три роки без постачання пального і може помістити 10.000 тонн вантажу та 170 моряків екіпажу. Після перших спроб на Атлянтійському океані, цей корабель проплив Панамський канал та відвідав американські порти на Тихому океані, де в різних портах тисячі відвідувачів були допущені на борт, щоб подивляти здобутки техніки. Передбачають, що цього року »Саванна« відвідає головніші порти в Европі.

Військова морська фльота мала вже свої підводні човни, порушувані атомною енергією та літаконосці побудовані в 1959-60 рр.

Атомні електростанції

У ЗДА існує тепер вже коло 80 атомних електростанцій, багато з них побудовані і використовуються приватними підприємствами. Загальна потужність продукції атомних електростанцій у ЗДА досягає 800.000 кіловат. В стейті Нью-Йорк випробовується реактор, дотепер найбільший на світі, що зможе постачати 250.000 кіловат. Крім того проходять студії над проєктом атомної електростанції потужністю 1.000.555 кіловат, що вже перевищає двічі найбільші гідроелектростанції (потужність Дніпрогесу — 558.000 кіловат).

Німеччина, Англія, Франція, Канада, навіть Бельгія мають також атомні електростанції, очевидно з меншою чи малою потужністю. Перша німецька електростанція, введена в дію в 1961 р. мала потужність 15.000 кіловат.

Скільки атомних електростанцій має совєтський союз, це є їх таємницею. Третій з чер-

ги реактор введений в дію в 1958 р. мав потужність 5.000 кіловат. Згідно з пляном, в 1960 р. всі атомні централі в совєтському союзі повинні були досягти двічі більшої потужности, ніж всі електростанції в царській імперії. В 1961 р. говорилося про побудову реактора потужністю 50.000 кіловат.

Приспосіблення у метеорології

Американська метеорологічна станція, що знаходиться в Антарктиці, від місяця лютого 1962 р. є випосажена атомним реактором, який порушує всю її апаратуру, дає огрівання, світло і т. п. Вона подає звідомлення про погоду до станцій, розміщених у доступніших місцях. Атомна енергія має велику вартість головно в місцях, де достава клясичного пального натрапляє на трудноші і великі кошти.

Атом у простірних дослідах

Американська комісія для справ атомної енергії розробляє типи атомних моторів для ракет і космічних кораблів. Один із них вже був з успіхом випробуваний. Цей мотор мав би порушувати всі апарати на борті ракети, якими користується астронавт у космічному леті. Головно ракети великих розмірів, якими плянують летіти на місяць та інші плянети в 1968 р. мали б бути порушувані атомною енергією.

Збереження харчових продуктів

В місяці червні 1962 р., в стейті Масачусетс була відкрита перша лябораторія, що займається дослідами над збереженням харчових продуктів. При помочі спеціяльного проміння знищується бактерії в м'ясі, чи ярині. Після цього продукти складають в пластичні мішки і вони можуть зберігатися продовж багатьох місяців при звичайній температурі, не підпадаючи зіпсуттю. Припускають, що цей спосіб збереження продуктів буде незадовго практикований в торгівлі.

Великі публічні роботи

Згадана вже комісія атомної енергії перевела в 1962 р. дві спроби для застосування атомної енергії при великих публічних роботах, як копання каналів, русла ріки і т. п. Перша така спроба відбулася в стейті Невада, і вирила кратер діяметром 360 м. та глибиною 96 м. Більше ніж 5.700.000 кубічних метрів землі перекинуто за одним вибухом без небезпеки для місцевого населення. Удосконалення цих спроб може мати широке практичне застосування при різних роботах.

(За бельгійською пресою

подав — Г. О.

ЗБІРКА НА »ФОНД ЮНОГО СУМ«, 1962 р.

Велика Британія
(продовження з ч. 68)

Осередок	*Зібрана сума*
Брадфорд	£ 8.17.0
Ковентрі	9. 2.0
Аштон	7. 0.0
Бедфорд	4. 2.0
Ліверпуль	1. 0.6
	£30. 1.6

Щиру подяку складає Центральна Управа СУМ.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ »АВАНҐАРДУ«

		річно 4 числа	одне число
ЗДА і Канада	—	2 дол.	0.50 дол.
В. Британія	—	12 шіл.	3 шіл.
Австралія	—	18 шіл.	4/6 шіл.
Німеччина	—	6 НМ	1.50 НМ
Бельгія	—	80 фр.	20 фр.
Франція	—	8 фр.	2 фр.
Австрія	—	40 шіл.	10 шіл.
Південна Америка	—	1.20 дол.	0.30 дол.

УВАГА! КОЛЬПОРТЕРИ І ПЕРЕДПЛАТНИКИ В АВСТРАЛІЇ!

Просимо звернути увагу на знижку ціни »Аванґарду«. Від цього числа ціна 1 прим. виносить 4/6 шіл., а річна передплата на 1963 р. 18 шіл.

З інших країнах відповідно до американського доляра.
Передплату висилати банковими чеками на адресу:

UNION DE LA JEUNESSE UKRAINIENNE
Comité Central
72, Boulevard Charlemagne, Bruxelles 4, BELGIQUE.

З Друкарні
»Української Видавничої Спілки« в Лондоні

Printed by the "Ukrainian Publishers, Limited"
237, Liverpool Road, London, N. 1.